

LUNDS
UNIVERSITET

Livstidsstraff för mord

En rättssociologisk analys av lagstiftarens argumentation

Av Gustav Hällgren

LUNDS UNIVERSITET

Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)

Vårtermin 2018

Handledare: Matthias Baier

Examinator: Reza Banakar

Abstract

In 2014, a law intended to make increased use of life sentences in murder convictions was passed by a large margin in parliament. However, during the remittance leading up to its passing, it had taken flak from the referral bodies, criticizing it for being uncalled for and ill-prepared. Two years after its passing, it was in effect invalidated by a supreme court ruling. In response the government issued a new – still pending – law proposal with the same purpose, only tweaking the judicial text to address the courts reason for dismissing the previous amendment. The purpose of this thesis is to analyze the arguments used by the legislator for and against the law passed in 2014. To establish the reasoning behind the legislation the government bill, the criticism from the referral bodies and the debate protocol from the parliament debate are analyzed using the pro et contra argumentation analysis method. Luhmann's systems and communication theories are then applied to the results, and the analysis examines the conflict surrounding the law as a matter of communication between opposing social systems – the legal and the political.

Nyckelord: Argumentationsanalys, livstidsstraff, Luhmann, mord, pro et contra.

Antal ord: 14 972.

Förord

Till att börja med vill jag rikta ett stort tack till min handledare Matthias Baier för hans vägledning under examensarbetet. Tack!

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SOU	Sveriges offentliga utredningar
SFS	Svensk författningssamling

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	1
1.3 Rättssociologisk relevans.....	2
1.4 Definitioner	3
1.5 Disposition	3
1.6 Avgränsning.....	3
2. Bakgrund	4
2.1 Lagstiftningsprocessen	4
2.2 Straffet för mord.....	5
3. Tidigare forskning	9
3.1 Lagens rationalitet och legitimitet	9
3.2 Lagstiftningens effekt och effektivitet.....	10
3.3 Samband mellan opinion och lag	12
4. Forskningsupplägg och Empiri	14
4.1 Fallstudie	14
4.2 Material och urval	14
4.3 Källkritik.....	15
4.4 Argumentationsanalys	16
4.5 Metodkritik	17
4.6 Tillvägagångssätt och metodologiska beslut	18
5. Teoretiskt ramverk	22
5.1 Sociala system	22
5.2 Kommunikation	25
5.3 Strukturell koppling mellan rätt och politik.....	27
6. Argumenten	29
6.1 Remissinstanserna.....	29
6.2 Lagrådet	32
6.3 Regeringen.....	33
6.4 Riksdagen	35
7. Teoretisk analys	38
8. Slutsats	42
Källförteckning	43
Bilaga 1: Remissinstansernas argument	50
Bilaga 2: Lagrådets argument	63

Bilaga 3: Regeringens argument.....	65
Bilaga 4: Riksdagens argument	69

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Uppsatsen bygger på observationen att nykriminaliseringar och höjda straff är långt vanligare än avkriminaliseringar och sänkta straff. Både Lappi- Seppälä (2012, s. 93) och Tham & Von Hofer (2013, s. 18) ger översiktsbilder av straffskärpningarna som bekräftar bilden. Ett straff som har betraktats som okontroversiellt och lämnats orört under decennier för att sedan snabbt förändras efter initiativ av två olika regeringar, är straffet för mord. En straffskärpning röstades igenom i riksdagen med stor majoritet år 2014, 271 röstade för – 40 röstade emot (Sveriges riksdag u.å.). Straffskärpningen fick dock utstå kritik i samband med dess tillkomst, och hamnade återigen i hetluften år 2016 sedan HD:s prövning resulterade i en återgång till det rättsläge som rådde innan den trädde i kraft. Exempelvis kallade Advokatsamfundets ordförande lagförslaget ”valfläsk” i Svenska Dagbladet och kritiken från Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet citerades i Expressen (Åkerman, 2013; Lapidus, 2014). Efter domen år 2016 beskrevs lagändringen som ett djupt genant fiasko i Aftonbladet (Cantwell 2016). Ytterligare en utredning om straffet för mord tillsattes förra året och är nu pågående. Att mord kunnat bli en aktuell fråga och att lagändringen inte godkändes av HD väcker frågor om lagens syfte, vilka meningsskiljaktigheterna var, och hur motsättningen mellan lagens förespråkare och dess motståndare kan förklaras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att finna en rättssociologisk förklaring till varför straffskärpningen inte accepterades av HD. För att få en förståelse för diskrepansen mellan lagens syfte och praktik klarläggs argumentationen som under lagstiftningsprocessen låg till grund för straffskärpningen som trädde i kraft år 2014. Genom argumentationsanalys undersöks remissinstansernas och Lagrådets yttranden, den argumenterande delen av regeringens proposition och den efterföljande ärendedebatten i riksdagen. Tvistefrågorna identifieras vilket ger en förståelse för beslutet att genomföra straffskärpningen, och därmed också för det senare beslutet att inte tillämpa den. Remissyttrandena, lagrådsyttrandet, propositionen och debatten kompletterar varandra i det att den partipolitiska och den mer lagtekniska delens relation till varandra undersöks. Luhmanns sociologiska teorier om system och kommunikation appliceras på empirin för att ge en djupare förståelse för argumentationen och dess förankring inom samhällets olika sociala system. Uppsatsen är en fallstudie som

argumenterar för en förståelse av straffskärpningsens existens (från tillkomst år 2013 till ogiltigförklaring år 2016) som en kommunikation mellan det politiska och rättsliga systemens separata logiker. En kriminologisk dimension tillgodoses också utan extra ansträngning i samband med att argumenten i sakfrågorna klarläggs. Uppsatsen kan förhoppningsvis ses som ett litet bidrag till den kropp av information som redan producerats i syfte att bättre förstå den mycket mera övergripande och komplexa frågan om vilka faktorer som påverkar vid stiftandet och tillämpningen av en lag. Frågeställningarna lyder:

(1) Hur argumenterar lagstiftaren för och emot straffskärpningen för mord?

(2) Hur kan argumentationen förstås utifrån Luhmanns system- och kommunikationsteorier?

För att lägga grunden till analysen krävs en inledande frågeställning av klassificerande art för att klargöra vilka argument de olika aktörerna framförde för och emot den aktuella straffskärpningen. Den första frågeställningen kommer att besvaras genom en deskriptiv rekonstruktion av argumentationen genom argumentationsanalys av utvalda dokument som producerats längst lagstiftningskedjan. När den beskrivande frågeställningen blivit empiriskt besvarad kan en förklarande frågeställning ta vid.

1.3 Rättssociologisk relevans

Den här uppsatsen riktar primärt in sig på vad Håkan Hydén (2002, s. 70), professor emeritus i rättssociologi, beskriver som rättens kausala dimension – orsak och verkan i relationen mellan rätten och samhället. I den teoretiska analysen diskuteras anledningen till att lagen underkändes och därmed ges en alternativ, sociologisk förklaring till diskrepansen mellan paragrafens syfte och praktik. Luhmanns teorier ser samhällsstrukturen som orsak till rättstillämpningen, i enlighet med Hydéns (2002, ss. 15-16) beskrivning av rättssociologi som rättsvetenskap. Därmed bidrar, enligt Hydéns (2002, ss. 71-72) resonemang, analysen med konkurrens och komplement till de rättsdogmatiska analyser som gjorts.

Vidare kan remissförfarandet ses som en utomrättslig, samhällelig, influens i lagstiftningsprocessen. Enligt Regeringskansliet (2003, s. 5) fyller remissförfarandet en demokratisk funktion då det främjar ett brett medborgerligt deltagande i samhällsdebatten. På liknande sätt förklarar Baier & Svensson (2009, ss. 96-97) att källan till lagarnas legitimitet kan vara, utöver proceduriell korrekthet och politisk förankring, remissinstansers deltagande.

Remissinstansernas synpunkter i lagstiftningsärendet kan därmed ses som en samhällelig influens på rätten. Genom att klarlägga instansernas kritik och följa den genom processen kan influensen av den påverkansfaktor på den aktuella lagens stiftande som inte härstammar inom ”lagstiftaren” i ordets snävare bemärkelse (*se punkt 1.4 nedan*) värderas.

1.4 Definitioner

Lagstiftaren avser riksdagen, regeringen och alla de som under lagstiftningsprocessen bidrar till produktionen av förarbeten (Zetterström 2012, s. 65; Hydén 2002, s. 212). Begreppet kan också användas i en snävare bemärkelse och innefattar då endast riksdagens 349 ledamöter. Om inget annat anges avses dock i den här uppsatsen lagstiftaren i den bredare bemärkelsen.

Normalstraff avser det straff som döms ut i en majoritet av fallen.

Standardstraff avser det straff som döms ut i frånvaro av förmildrande eller försvårande omständigheter.

1.5 Disposition

Uppsatsen består av tre delar. Den första omfattar kapitel 1-5 och syftar till att skapa kontext åt den genomförda studien och de argument som analyseras. Uppsatsens syfte, den rättsliga utvecklingen, tidigare forskning, forskningsupplägg och teori redogörs för. Uppsatsens andra del utgörs av kapitel sex och är resultatdelen där argumentationen från remissinstanserna, Lagrådet, regeringen och riksdagen rekonstrueras i sammanfattande form. Kapitel 7-8 bildar uppsatsens tredje och avslutande del vari resultatet analyseras och slutsatser dras. Luhmanns sociologiska system- och kommunikationsteorier används för att erbjuda en tolkning av resultatet.

1.6 Avgränsning

Som forskningsstrategi har fallstudie använts. Avgränsningen har varit sammanbunden med forskningsupplägget då det har varit nödvändigt att avgränsa fallet, för att därefter avgränsa bland det material som tillhör fallet. Utgångspunkten har varit att fallet tar sin början i och med lagstiftningsprocessens början år 2014 och slutar i lagens ogiltigförklaring år 2016. Vidare medför den valda metoden, argumentationsanalys, en avgränsning av argumenten då de som inte är av relevans för respektive texts tes exkluderas.

2. Bakgrund

För att underlätta navigeringen bland de dokument som analyseras i kapitel sex och som exposition följer nedan en redogörelse för lagstiftningsprocessen och för mordparagrafens historiska utveckling.

2.1 Lagstiftningsprocessen

Processen inleds med att det närmast berörda av Regeringskansliets elva departement genom kommittédirektiv får i uppdrag av regeringen, eller undantagsvis av riksdagen, att tillsätta en utredning (Sveriges riksdag 2017a). En utredning kan bestå av en kommitté av sakkunniga, politiker och tjänstemän eller av endast en person – en särskild utredare (Sveriges riksdag 2017a; Regeringskansliet 2018). Skulle det visa sig att uppdraget bör utvidgas kan regeringen besluta om tilläggsdirektiv (Regeringskansliet 2018). Utredaren arbetar fram ett förslag till ny lag eller lagändring som lämnas tillbaka till departementet i form av ett utredningsbetänkande (Sveriges riksdag 2017a). Departementet publicerar det i SOU-serien, eller i Departementsserien om utredningen skett internt inom departementet (Sveriges riksdag 2017a).

Betänkandet remitteras i enlighet med RF 7 kap. 2 § till ett antal berörda remissinstanser som kan bestå av exempelvis kommuner, myndigheter och intresseorganisationer (Regeringskansliet 2018). Regeringen har det konstitutionella ansvaret att avgöra omfattningen av remissförfarandet och myndigheterna har en skyldighet att inkomma med svar medan det för övriga instanser är frivilligt (Eka 2018). En lagrådsremiss skickas till Lagrådet som kontrollerar förslagets juridiska förutsättningar (Sveriges riksdag 2017a). Efter en förutbestämd tid inkommer remissvar och Lagrådets yttrande till departementet.

Departementet färdigställer efter regeringsbeslut en proposition som lämnas till riksdagen (Zetterström 2012, s. 62). Även en eller flera riksdagsledamöter kan lämna förslag på lagändring till riksdagen, förslaget kallas då motion. Är motionen ett motförslag till en proposition kallas den följdmotion, sådana lämnas in senast 15 dagar efter propositionen och avser samma ämne som propositionen (Sveriges riksdag 2017b). I samband med att talmannen anmäler förslagen till kammaren hålls en bordläggningsdebatt om någon riksdagsledamot begär ordet (Sveriges riksdag 2017c). Riksdagen remitterar propositionen och eventuella inkomna motioner vidare till ett av sina 15 utskott (Sveriges riksdag 2017a). I samband med detta hålls undantagsvis en remissdebatt (Sveriges riksdag 2017c). Utskottens

sammansättning speglar riksdagens och dess uppgift är att fördjupa sig i ämnet som behandlas för att kunna ta ställning inför kommande riksdagsomröstning (Sveriges riksdag 2017a). Ofta bjuds experter och organisationer in för att svara på riksdagsledamöternas frågor vid öppna eller stängda utfrågningar (Sveriges riksdag 2017a). Majoritetens åsikt utgör utskottets förslag till riksdagen, minoriteten får klargöra sina reservationer i utskottsbetänkandet som är utskottets svar till riksdagen (Sveriges riksdag 2017a).

I riksdagen genomförs, om motförslag finns, en ärendedebatt mellan utskottets majoritet och utskottets minoritet (vanligtvis oppositionen) som presenterar reservationens förslag till riksdagsbeslut (Sveriges riksdag 2017a). Därefter deltar de 349 riksdagsledamöterna i en omröstning där majoriteten bestämmer. Lagförslaget antas eller förkastas, i de fall det antas får regeringen i uppdrag att utfärda lagen i svensk författningssamling (Sveriges riksdag 2017a).

2.2 Straffet för mord

De rättsliga konsekvenserna av mord har ändrat utformning ett antal gånger avseende straffskala och normalstraff. I 1864 års strafflag 14 kap. 1 och 3 §§ betraktades mord, begånget i berätt mod, som en mer klandervärd form av dråp, begånget i hastigt mod. Mord bestraffades med döden eller livstids straffarbete. I och med brottsbalkens införande år 1965 ansågs istället dråp vara en mindre klandervärd form av mord, som blev huvudformen. Straffskalan för mord bestämdes i brottsbalkens ursprungliga utförande till fängelse i tio år eller på livstid (Justitiedepartementet 1962, A s. 12). Vad normalstraffet, i frånvaro av förmildrande eller försvårande omständigheter, skulle vara stod inte klart. NJA 1985 s. 510 och NJA 1999 s. 531 påtalar båda avsaknad av normalpåföljd.

Straffskalan ändrades först 41 år senare i samband med lagen om omvandling av fängelse på livstid (SFS 2006:45), som förutom att ändra proceduren för ansökan om omvandling också i 4 § fastställer att det tidsbestämda straffet ej får understiga det längsta tidsbestämda straff som får dömas ut. Tre år senare ändrades straffskalan mer direkt. Enligt HD hade livstidsstraffen i praktiken blivit vanligare än de tioåriga straffen, och längden på de livstidsstraff som tidsbestämdes hade ökat, vilket föranledde HD att genom praxis infärda en mer restriktiv förhållning till livstidsstraffet (NJA 2007, s. 194).¹ Denna praxis skulle senare enligt

¹ Längden på de tidsomvandlade fängelsestraffen var 1965-1994 ca 15 år, 1995-2004 ca 21 år och 2005-2013 ca 25 år (Westfelt 2015, s. 7). I proposition 2005/06:35 (Justitiedepartementet 2005, s. 13) anfördes mer

regeringens utredare förklara en reducering i andelen morddomar som medförde livstidsstraff (Justitiedepartementet 2013, ss. 65-66).

År 2009 genomfördes en ändring av straffskalan som var ämnad att skapa bättre förutsättningar för proportionalitet genom att differentiera straffskalan och att höja straffnivån för de tidsbestämda straffen (Justitiedepartementet 2009, ss. 25-27, 42). I straffnivåutredningens (2007, s. 145) delbetänkande *straffskalan för mord* avvisades tanken på att göra livstid till normalstraffet för mord. Regeringen gjorde samma bedömning, bland annat med hänvisning till syftet att differentiera straffskalan (Justitiedepartementet 2009, s. 26). Regeringen ansåg att livstidsstraffet även i fortsättningen skulle förbehållas de grävsta fallen (Justitiedepartementet 2009, s. 43). Den nya straffskalan bestämdes till 10-18 år eller livstid och antogs med effekten att andelen livstidsdomar fortsatt minskade, medan medellängden på de tidsbestämda straffen ökade (Westfelt 2015, s. 6; Justitiedepartementet 2013, ss. 64-66). Efter en lag om ändring i brottsbalken (SFS 2009:396) trädde en modifierad BrB 3 kap. 1 § i kraft den första juli 2009:

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid.” (SFS 2009:396).

År 2010 åstadkom straffnivåutredningen en ytterligare skärpning genom ett tillägg i BrB 29 kap. 1 §. Lagen om ändring i brottsbalken (SFS 2010:370) syftade till att åstadkomma en höjd straffnivå för allvarliga våldsbrott, bland annat mord, genom att lägga större vikt vid om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person (Justitiedepartementet 2010, ss. 40-41). Samma år avskaffades även preskriptionstiden för mord i och med införandet av BrB 35 kap. § 2 (SFS 2010:60) som undantar mord från bortfallande av påföljd.

Tre år senare, år 2013, uppstod genom Högsta domstolens dom i det så kallade ”bajonettmordet” en ny praxis för straffmätning vid mord av normalgraden. Från att periodvis ha varit svårtolkat bestämdes det nya standardstraffet till 14 års fängelse (NJA 2013 s. 376). I domen uttryckte HD även att livstidsstraff bör tillämpas ” [...] *då ett tidsbestämt fängelsestraff på arton år inte är tillräckligt, t.ex. då gärningsmannen har mördat mer än en person eller då*

begränsade förutsättningar att döma till rättspsykiatrisk vård och förändrad praxis för tidsbestämning av livstidsstraff genom nåd som potentiella förklaringar till att fler livstidsstraff döms ut och till att de tidsbestämda straffen blivit längre.

omständigheterna annars är synnerligen försvårande” (NJA 2013 s. 376 p. 29).

Bajonettmördaren dömdes således till ett tidsbestämt straff.

I mars 2014 överlämnade den dåvarande regeringen propositionen (2013/14:194) *Skärpt straff för mord* till riksdagen. Syftet med den föreslagna lagändringen var att genom en omformulering av lagtexten öka användandet av livstidsstraffet så att detta utdömdes i minst hälften av de fällande domarna och därigenom blev ett nytt normalstraff (Justitiedepartementet 2014a, s. 20). Standardstraffet, i frånvaro av förmildrande eller försvårande omständigheter, skulle dock fortsättningsvis vara tidsbestämt och även i de fall försvårande omständigheter förelåg kunde straffet bli tidsbestämt om en helhetsbedömning ledde till den slutsatsen (ibid., s. 29). Rekvisitet för användande av livstidsstraffet föreslogs vara om omständigheterna är *försvårande* (ibid., s. 4). Alltså en mildring av HD:s genom praxis fastställda formulering *synnerligen försvårande*. Regeringen förväntade också att längden på de tidsbestämda straffen skulle öka då intervallet 10-14 år som tidigare reserverats fall med förmildrande omständigheter i fortsättningen skulle fördelas uppåt som en konsekvens av att fler av de fall som tidigare bestraffades med 15-18 år skulle komma att leda till livstidsstraff (ibid., ss. 24-25).

I Justitieutskottets betänkande fanns tre reservationer, en från Vänsterpartiet, en från Miljöpartiet och en från Sverigedemokraterna (Justitieutskottet 2013). Efter en ärendedebatt i riksdagen antogs propositionen genom lag om ändring i brottsbalken (SFS 2014:274). BrB 3 kap. 1 § fick den nya lydelsen:

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid.” (SFS 2014:274).

Enligt den rättsfallsgranskning som regeringens utredare senare skulle komma att genomföra blev effekten av lagändringen att andelen mördare som dömdes till livstid ökade markant, från ca tio procent år 2010-2013, till ca 30 procent år 2015-2016 (Justitiedepartementet 2017, s. 28). Två år efter lagändringen, i samband med det så kallade ”Salamordet”, avfärdade HD att omformuleringen skulle ha någon inverkan på rättsläget med motiveringen att lagtexten var inkompatibel med förarbetenas syfte och att ändringen var så marginell att den snarare innebar en begränsning (NJA 2016, s. 3 p 23). Att tillägga ett rekvisit där det tidigare inte fanns något ansågs inte kunna öka användandet av ett straff som redan fanns i straffskalan. Då

HD såg sig tvungna att välja mellan två oförenliga rättskällor premierades lagtexten, vilken ansågs bekräfta det praxis som utformats i domen i bajonettmordet tre år tidigare (ibid., p 24, 26). Som en konsekvens uteslöt HD även en förskjutning uppåt i straffskalan för mord utan försvårande omständigheter (ibid., p 25). Senare samma år bekräftade HD sin tidigare tolkning att lagändringen år 2014 inte hade förändrat rättsläget (NJA 2016, s. 809).

Regeringen gav senare samma år en särskild utredare, en lagman, i uppdrag att finna en lagteknisk lösning som HD skulle kunna godta, att beskriva andra jämförbara länders motsvarande lagrum och att undersöka troliga konsekvenser av förslaget (Justitiedepartementet 2016, s 3). Att återigen redogöra för behovet av lagändringen var alltså inte justitiedepartementets intention och utredaren har därför inte argumenterat för en straffskärpning. I augusti 2017 färdigställdes arbetet med promemorian *Livstidsstraff för mord* (Justitiedepartementet 2017). Promemorian utgick på remiss, och i december inkom svar från remissinstanserna.

3. Tidigare forskning

Straffet för mord har framförallt analyserats ur ett rättsdogmatiskt perspektiv med fokus på interna frågor om lagstiftningsteknik och huruvida HD:s tolkning i NJA 2016, s.3 var korrekt. Ett exempel är Sunnqvists (2016) analys. Den här studien intar istället ett rättssociologiskt – externt – perspektiv, vilket gör att litteratur måste sökas på bredare front utanför det konkreta lagstiftningsärendet.

3.1 Lagens rationalitet och legitimitet

Peter Wahlgren (2008, ss. 35-59), professor vid Stockholms universitet, problematiserar lagars rationalitet och legitimitet. Han beskriver fem olika rationaliteter en lag har att förhålla sig till för att uppfattas som legitim. Råder obalans mellan dessa, och rationaliteten i något avseende minskar, framstår lagen som illegitim. Den politiska rationaliteten ser författaren som härstammande ur ett användarperspektiv. Lagens effektivitet premieras, vilket medför att en lag helst ska kunna genomdrivas snabbt, kunna ersättas eller uppdateras, och vara detaljerad (Wahlgren, 2008, ss. 43-44). Lagen används med denna rationalitet operativt som styrmedel i syfte att åtgärda samhällsproblem.

Den andra rationaliteten som beskrivs är den rättsliga. Den fyller en stabiliserande funktion i det att den ger lagstiftningsprocessen en viss tröghet då den ställer krav på efterlevnad av rättsliga principer, såsom förutsebarhet och rättssäkerhet (Wahlgren 2008, ss. 45-46). Två principer som författaren (2008, s. 58) menar är ett oeftergivligt krav med denna rationalitet är retroaktivitetsförbudet och objektivitetsprincipen. Rationaliteten avkräver även processen formella inslag såsom remissförfarandet och lagrådsprövningen (ibid., ss. 45-46). Min tolkning är att författaren ser den rättsliga rationaliteten som en motpol till den politiska.

Vidare beskriver Wahlgren (2008, ss. 47-48) den kulturella rationaliteten, vilken ställer krav på lagen avseenden det allmänna rättsmedvetandet, moral, sedvänjor, religion etcetera. Lagen måste visa acceptans för den kontext den ska verka i (ibid., s. 48). Författaren menar att rationaliteten förutsätter att en lag har den demokratiska förankring som uppnås genom att följa lagstiftningsprocessen och att den inte står i strid med internationella överenskommelser. Wahlgren (2008, ss. 49-50) framhäver också att lagen och dess innebörd måste vara kommunicerad på ett sätt som är begripligt för mottagaren då lagens kulturella etablering är beroende av denna information, som primärt förmedlas via lagstiftaren, media, utbildningssystemet och den offentliga debatten.

Wahlgrens (2008, ss. 51-52) fjärde rationalitet är verkställighetsrationaliteten, som ställer krav på en lags praktiska förutsättningar att kunna upprätthållas och genomdrivas framgångsrikt. Detta förutsätter att myndigheter, medborgare och domstolar har kunnat uppfatta syftet med lagen (ibid., s. 52).

Den femte och sista rationaliteten är lagens interna rationalitet, vilken enligt Wahlgren (2008, s. 53) uppnås med logisk och språklig koherens, tydligt identifierbara om-så förhållanden och, i de fall det är applicerbart, med tydligt angivna undantag. En lag måste med denna rationalitet kunna ändamålsenligt anpassas till systematiken i den preexisterande lagstiftningen, inklusive dess användande av begrepp (ibid., ss. 54-55). Ord, fraser, grammatik etcetera bör hanteras konsekvent och författaren framhåller lagtextens utformning som en av de mest uppmärksammade frågorna avseende lagstiftningsteknik. Till skillnad från de fyra förstnämnda är inte den interna rationaliteten något en lag måste balansera i förhållande till övriga, intern rationalitet är nödvändig *utöver* denna balans (ibid., s. 56).

Wahlgren (2008, ss. 56-57) beskriver indelningen av rationalitet ovan som annan än renodlad, de kan vara svåra att urskilja och de kan flyta in i varandra, vilket författaren exemplifierar med politiska initiativ som för att lättare bli accepterade åberopar kulturella, moraliska eller religiösa värderingar. Författaren (2008, s. 37) nämner även att oenighet i lagstiftningsprocessen kan vara bra i den mån slutresultatet gagnas av att olika argument provas och kritiserar.

3.2 Lagstiftningens effekt och effektivitet

Paterson & Teubner (2005) diskuterar autopoiesis – som beskrivs mer utförligt under punkt 5.1 – i ett större epistemologiskt sammanhang och exemplifierar hur begreppet kan användas för att förklara en lagstiftningsprocess utan att reducera komplexiteten i det som studeras allt för mycket. Författarna beskriver hur olika fält arbetar samtidigt och autonomt, dock inte utan att störa varandras operationer, och ställer denna modell i kontrast till vad författarna beskriver som standardmodellen: en horisontell kedja av kausala relationer (Paterson & Teubner 2005, ss. 221-222). Huruvida lagstiftningsprocessen och tillämpningen är autopoietiska system är enligt författarna en empirisk fråga och observationer talar för att lagstiftningsprocessen borde delas upp i flera olika sammankopplade system (ibid., ss. 223-224). De kombinerar autopoiesis med en grafisk framställning i form av en karta lånad från

statsvetaren Robert Axelrod, över olika systems tolkning av samma händelse. Syftet är att möjliggöra en jämförelse och att demonstrera nyttan av en sådan jämförelse (ibid., ss. 225-226, 228). Kombinationen av autopoiesis och kartan appliceras på en studie som Paterson tidigare författat och som undersöker lagstiftning om hälso- och säkerhetsfrågor i den brittiska offshoreindustrin. Resultatet är en separat karta för varje system: en för politiken, en för tillsynsmyndigheten, en för branschledningen och en för ingenjörsvetenskapen (ibid., ss. 229-231, 233). Politiken är optimistisk till detaljerade bestämmelser medan tillsynsmyndigheterna är mer tveksamma eftersom den teknologiska förändringstakten och bristfälliga data från området som ska exploateras gör att eventuella detaljerade bestämmelser snabbt blir föråldrade, och föreslår därför att dessa blir icke-bindande och mer flexibla (ibid., ss. 228-230). I det område som ska regleras identifieras två huvudsakliga system (ibid., s. 231). Branschledningens mål att arbeta snabbt för att minimera ekonomisk risk är inkompatibelt med ett stelbent regelverk och föredrar därför självbestämmande (ibid., s. 232). Ingenjörsvetenskapens syn på säkerhet är smalare än politikens och tillsynsmyndigheternas, och sammankopplas med installationens strukturella integritet medan andra säkerhetsaspekter, exempelvis utmattning, inte kan observeras (ibid., s. 233). Vad den autopoietiska utgångspunkten avslöjar, och kartorna visar, är enligt författarna att det inte är tillräckligt att kräva efterlevnad av detaljerade bestämmelser eftersom de inblandade systemen har egna koder och styr sig själva (ibid., s. 234).

Liksom Paterson och Teubner är John Griffiths (2003, ss. 13-16, 19, 61) kritisk till den kausala förklaring av rättsreglers effektivitet som han menar bygger på en förenklad, idealisk, bild av samhällets organisering och som tillåts informera lagstiftningen i praktiken. Griffiths (2003, ss. 2, 4, 16, 23-24) utgår från avsaknaden av en generell rättssociologisk förklaring till rättsreglers förmåga att påverka beteende och argumenterar för en ”nedifrån och upp” förklaring, där självreglerande semi-autonoma sociala fält är den sociala plats där regler uppstår, utvecklas, används och upprätthålls. En individ kan samtidigt vara medlem av flera fält av varierande magnitud, exempelvis en stat, en by och ett arbetslag (ibid., s. 24). De sociala fälten är i varierande grad överlappande, autonoma och exkluderande, men har gemensamt att de upprätthåller sina egna regler och reglerar inflytandet av de, för fältet, externa regler som andra fält har beslutat om (ibid., ss. 24-25). Staten är ett av flera fält som påverkar och lokala fält är ofta mer påtagliga och tvingande, vilket Griffiths (2003, ss. 26-27) uppger vara skälet till att lagstiftning ofta misslyckas med att uppnå avsett resultat. För att få effekt kan lagstiftaren därför behöva kompromissa för att erhålla draghjälp av andra fälts

sociala kontroll eftersom externa rättsregler (statens lagar) måste mobiliseras av fältens medlemmar (ibid., ss. 37, 60). Med sin egen forskning i lagstiftning kring aktiv dödshjälp som exempel, beskriver författaren under vilka förhållanden människor följer rättsregler, och drar slutsatsen att det är de sociala fälten som bestämmer i vilken grad de ska regleras av rättsregler, och att samhället reglerar sig självt (ibid., ss. 66, 73).

3.3 Samband mellan opinion och lag

Julian Roberts (1992) problematiserar förhållandet mellan allmänhetens kunskap, dess punitivitet, dess syn på rättssystemet och metodologiska frågor i mätningen därav. Författaren gör en genomgång av studier genomförda huvudsakligen i engelskspråkiga länder (Roberts 1992, s. 102). En slutsats som dras är att det finns en generell bild av att allmänheten är mer punitiv än domstolarna, men att denna bild kan bero på begränsningar i de undersökningar som använts (ibid., ss. 101, 147-149). Likväl menar Roberts att uppfattningen delas av berörda tjänstemän, politiker och beslutsfattare, som avskräcks från att mildra straffen på ett sätt som skiljer sig från deras uppfattning av allmänhetens uppfattning (ibid.). Vidare beskriver författaren att lagstiftning kan användas som verktyg för att styra de sociala normerna i en fördömande riktning och menar att ett argument som framförts emot sänkningar av straffmaximum är att detta till viss del kan vara vägledande för allmänhetens syn på brottets allvar (s. 160). Angående lagstiftningens effekter på den allmänna opinionen drar författaren dock en försiktig slutsats om att en handlings status som kriminaliserad kan ha effekt på allmänhetens attityd till beteendet, men att kännedom om den rättsliga sanktion som är förenad med beteendet inte förändrar allmänhetens syn (ibid., ss. 160-161). Avseende det omvända förhållandet – allmänhetens påverkan på lagstiftningen – menar författaren att ett indirekt samband mellan opinion och rättsväsende mycket väl kan föreligga och att detta sannolikt har störst utrymme att ta sig uttryck i tillämpningen (ibid., s. 162).

För svensk del berörs frågan om opinionens påverkan på lagstiftningen i Dag Victors bok *varning för straff*. Politiseringen av svensk straffrätt började enligt Victor (1995, ss. 58-61, 69) någon gång i slutet av 1970-talet eller början av 1980-talet, vilket han belyser med en genomgång av antalet reservationer i justitieutskottet, vilka ökat succesivt. Politiseringen har enligt författaren medfört en ändrad syn på lagstiftningsuppgiften, som har kommit att tas till reaktivt för att stilla opinionstryck, lugna opinionen och demonstrera handlingskraft snarare än att anpassa lagstiftningen efter omvärlden. Retoriken under lagstiftningsarbetet beskriver

Victor (1995, s. 74) som innehållande orealistiska målsättningar, kamptemer, avståndstagande och en avsikt att visa kraft och vilja att ingripa.

4. Forskningsupplägg och Empiri

4.1 Fallstudie

Denscombe (2009, ss. 59-60) förklarar att fallstudier lämpar sig för småskaliga undersökningar då målet är att undersöka en enda undersökningsenhet på djupet för att redogöra för komplexiteten i relationer och processer. Snarare än att enbart mäta resultat är fallstudiens syfte att förklara varför resultat uppnås (ibid., s. 61). Forskningsstrategins syfte sammanfaller därmed väl med uppsatsens syfte.

Mordparagrafen har inte valts för dess representativitet utan den har valts utifrån problemformuleringen. Studien får anses vara mer idiografisk än nomotetisk. I linje med det Denscombe (2009, s. 65) kallar *den avvikande undersökningsenheten* frångår det normen att en lag förklaras vara för otydlig för att kunna tillämpas. Som Yin (1994, ss. 39-40) också beskriver är dock även ovanliga fall exempel i en bredare kategori. Angående fallstudiers generaliserbarhet skriver Bryman (2011, s. 77) att det inte går att generalisera resultatet av ett specifikt fall, medan Denscombe (2009, ss. 68-69) menar att generaliserbarheten beror på hur ovanligt fallet är. Generaliserbarheten av resultatet i den här studien skulle därmed kunna anses utsträcka sig maximalt till att omfatta den smala kategori av lagar som mött liknande öden. Fallet är dock ett exempel på orsaken till en specifik lags misslyckande, utöver detta gör teorierna som används, inte resultatet, anspråk på generaliserbarhet. Som ett tillägg skriver Denscombe (2009, s. 67) att ett falls egenvärde kan betraktas som en bonus. Att det aktuella fallet rör en kraftigt utökad användning lagens strängaste straff kan anses tillföra en viss signifikans.

Avgränsningen av fallet har gjorts naturligt i överensstämmelse med lagstiftningsärendet, med början i departementspromemorian som startade processen år 2013 och med ett slut i HD:s dom år 2016. Uppsatsen omfattar så att säga straffskärpnings livstid.

4.2 Material och urval

Uppsatsens studieobjekt är argument som anfördes längst lagstiftningskedjan för och emot straffskärpnings för mord. Lagstiftningskedjan innehåller många moment där argument dokumenteras, vilket gör det potentiella materialet omfattande. En avgränsning har därför gjorts för att metoden skulle vara genomförbar. Det material som valts ut för analys är:

samtliga 31 inkomna remissvar, lagrådsyttrandet, relevanta delar av propositionen (Justitiedepartementet 2014a, ss. 8-10, 13-18, 20-22) och protokollet från ärendedebatten i riksdagen (Sveriges riksdag 2014, ss. 1-20).

Utredarens promemoria exkluderas med motiveringen att denna bättre ersätts av propositionen. De två är väldigt lika, texten under rubrikerna *allmänna utgångspunkter* där utredaren respektive regeringen motiverar straffskärpningen är nästintill identisk. Skillnaden ligger att propositionen därefter argumenterar med insikt om instansernas kritik. För att kunna förse analysen av remissinstansernas argument med teser och för att bättre kunna förklara argumenten har dock promemorian lästs igenom noga. Analysen av propositionen gör också en analys av lagrådsremissen överflödig. Lagrådsyttrandet analyserades för att även inkludera lagrådets påverkan i lagstiftningsprocessen. Yttrandena från remissinstanserna har analyserats separat men även justitiedepartementets sammanställning har begärts ut och lästs. Analysen av propositionen omfattar enbart regeringens argument eftersom remissinstansernas argument redan analyserats i en mer fullständig form. De delar av dokumentet som analyserats behandlar skälen för en straffskärpning och lagtextens utformning. Genom avgränsning har alltså exkluderats text som är perifer i förhållande till frågeställningarna.

Motionernas innehåll är detsamma som reservationerna i utskottsbetänkandet och avhandlas i ärendedebatten när respektive partiföreträdare får ordet, alltså innefattar ärendedebattens protokoll motionernas innehåll. I debattprotokollet framförs argument från samtliga åtta riksdagspartier och argument både för och emot framförs. Utskottsbetänkandet återger regeringens argument, de argument som motionärerna framfört, och bemöter reservationerna kortfattat. Dokumentet exkluderas eftersom det inte anses tillföra så mycket information att det bör konkurrera ut något annat dokument. HD:s dom som ogiltigförklarade lagen år 2016 hade kunnat inkluderas eftersom den ingår i fallet i enlighet med avgränsningen som gjordes i föregående punkt. Dokumentet tillför dock inte mer information än den som presenterats i bakgrunden. Totalt sett så belyser materialet alla sidor i debatten: instanserna, Lagrådet, regeringen och riksdagspartierna.

4.3 Källkritik

Alan Bryman nämner fyra bedömningskriterier för ett dokumentets kvalitet lånade från sociologiprofessorn John Scott: autenticitet, meningsfullhet, representativitet och trovärdighet (Scott 1990 se Bryman 2011, s. 489). Det förstnämnda avser materialets äkthet vilken får

anses vara fullgod i den här uppsatsen eftersom allt material utgörs av offentliga handlingar. *Meningsfullheten* beskrivs av Bryman (2011, s. 489) som ett mått på dokumentets tydlighet och begriplighet. Med den innebörden borde meningsfullheten vara fullt acceptabel i det aktuella materialet. Det tredje kriteriet, hur *representativt* materialet är för sin kategori – hur typisk argumentationen är – är inte centralt i den här uppsatsen eftersom det inte är den kvalitativa metodens roll att statistiskt generalisera (Bryman 2011, s. 495; Yin 1994, s. 36). Scotts sista kriterium *trovärdighet* förklarar Bryman (2011, ss. 489, 495) som ett kriterium där skevhet och förvrängningar i dokumentet uppmärksammas. Bryman (2011, s. 501) nämner att offentlighetsprincipen kan ha en censurerande effekt, vilket är relevant för den här studien. Studieobjektet i den här uppsatsen är oundvikligen argumenten så som avsändarna själva framställer dem och det går inte att förbehållslöst låta de argument som anförs representera de genuina skälen till en positiv eller negativ inställning till lagförslaget. De manifesta argument som framgår av materialet är dock de som låter sig studeras och detta hade bedömts inte varit enklare att göra med någon annan metod.

4.4 Argumentationsanalys

Den variant av argumentationsanalys som användes i den här uppsatsen är *pro et contra* såsom den beskrivs av Bergström och Boréus (2012) i boken *textens mening och makt*. På sina ställen kompletteras författarnas beskrivning med information ur boken *empirisk semantik* skriven av Arne Næss (1971). Metoden och materialet bör passa varandra eftersom även metodens huvudsakliga fokus enligt författarna (2012, s. 92) är logosargument.

Argumentationsanalysens första syfte är enligt Bergström och Boréus (2012, ss. 92-23) deskriptiv: att urskilja argumenten i textmassan. Metoden kan även syfta till att avgöra beviskraft och att preskriptivt avgöra hur argumentationen lever upp till gällande normer, exempelvis normen om saklighet (ibid., s. 93). Den här uppsatsens frågeställningar kräver dock ingen bedömning av beviskraft eller normefterlevnad. Bergström och Boréus (2012 ss, 91-92, 124) förklarar även att retorik kan berika en analys genom att betona den interpersonella aspekten och beskriva vad som gör en kommunikation övertygande genom att särskilja ethos, pathos och logos. Detta ansågs inte heller vara nödvändigt för den här uppsatsen.

4.5 Metodkritik

Som Bergström och Boréus (2012, ss. 97-98) påpekar måste en viss del av det manifesta innehållet i materialet oundvikligen bearbetas, exempelvis kortas ned, summeras eller preciseras. Författarna hänvisar till Sigrell vars avhandling förklarar att premisser, argument eller teser kan vara underförstådda (Sigrell 1999 se Bergström och Boréus 2012, s. 116). Det underförstådda riskerar alltså att passera obemärkt förbi och helt enkelt aldrig registreras. I den mån själva studieobjektet – argumenten – konstrueras snarare än upptäcks, medför det en risk för subjektivitet (ibid., ss. 41-42).

Argumentationsanalysen har dessa inneboende risker. I den här uppsatsen bör frågan om validitet dock vara relativt okomplicerad. Validitet menar Bergström och Boréus (2012, s. 41), liksom i kvantitativa sammanhang, är ett mått på hur väl undersökningen besvarar frågeställningen. Ett moment som tillkommer i kvalitativa sammanhang kan enligt författarna (2012, ss. 41-42) vara att studieobjektet inte kan observeras objektivt och att det föreligger ett samband mellan den mängd konstruktion som krävs för att erhålla studieobjektet och vikten av uttolkarens förförståelse om dennes egen förförståelse. Att materialet i den här uppsatsen är relativt sakligt bör alltså underlätta processen att identifiera studieobjektet, vilket gagnar validiteten. Förförståelse är enligt hermeneutikern Hans-Georg Gadamer en uttolkares medvetenhet om att dennes historiska och sociala betingning alltid skiljer sig från avsändarens, varför en text aldrig kan rekonstrueras helt i enlighet med avsändarens avsedda budskap (Gadamer 1997 se Bergström och Boréus 2012, ss. 31-32). Olika uttolkare kan alltså få olika resultat. Denscombe (2009, ss. 384-385) beskriver två alternativa strategier för forskaren att hantera sitt ”jag” i analys av kvalitativa data: antingen distansera sig från sina övertygelser under arbetets gång eller biografiskt redogöra för sin bakgrund och erfarenhet. I den här uppsatsen valdes det förstnämnda.

Reliabilitet uppnås enligt Bergström och Boréus (2012, s. 42) genom eliminering av felkällor i görligaste mån, vilket gör förförståelse som förutsättning för tolkning till en reliabilitetsfråga. Det optimala i förhållande till den här uppsatsens syfte vore vad Bergström och Boréus (2012, s. 32) kallar en avsändarorienterad tolkning: ett helt objektivt återgivande av avsändarens avsedda budskap. Författarna återger i det sammanhanget tre råd hämtade från idéhistorikern Quentin Skinner. Råden avser förtrogenhet med materialtypen som analyseras, med den kontext materialet existerar i, och med vad som utmärker avsändaren språkmässigt (Skinner 1988 se Bergström och Boréus 2012, s. 33). Uppsatsens material är relativt sakligt till naturen

och typen av språkhandling inte obekant. Vidare borde uttolkarens kontextkännedom i de flesta fall tillåta en bedömning av vilka tolkningar av en text som är rimliga i förhållande till helheten. Förtrogenheten med avsändaren och anpassandet av kontextens ramar efter avsändaren riskerar att vara desto mer problematiskt eftersom avsändarna i det aktuella materialet är så många (ibid., ss. 33-34, 39). En renodlat avsändarorienterad tolkning kan inte realiseras och insikten om uttolkarens roll blir återigen viktig. Næss (1971, ss. 16-17) skriver att tolkning utgår mer från en samlad erfarenhet av språkbruket när kunskapen om person och situation är lägre, vilket antagligen också stämmer i den här uppsatsen.

Intersubjektivitet beskrivs av Bergström och Boréus (2012, ss. 42-43) som ett sätt att testa reliabiliteten. Om olika personer analyserar samma material med samma metod och får samma resultat är intersubjektiviteten god (ibid., s. 42). Författarna menar att det betraktas som ett svåruppnåeligt ideal inom tolkande verksamheter men att välgrundad argumentation och transparens underlättar (ibid., s. 43). Även Bryman (2011, s. 370) framhåller vikten av transparens och härleder problem med denna till att anvisningarna som följs är mindre strikta jämfört med i kvantitativ forskning. För att i möjligaste mån uppnå transparens beskrivs arbetsprocessen nedan.

4.6 Tillvägagångssätt och metodologiska beslut

Analysen genomfördes i den turordning som Bergström och Boréus (2012, s. 136) beskriver och inleddes med att identifiera teser. En tes är det påstående som andra påståenden stödjer eller undergräver och som inte självt stödjer eller undergräver något påstående (ibid., s. 98). I materialet identifierades fem normativa teser:

T: Straffet för mord bör skärpas.

T₂: En utredning bör tillsättas angående livstidsstraffets avskaffande.

T₃: Sverigedemokraternas reservation bör bifallas.

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

T₅: Lagtexten bör ha regeringens föreslagna lydelse.

Liksom i det övningsexempel som Bergström och Boréus (2012, s. 420) använder utgör propositionens respektive promemorians förslag en naturlig tes, likaså de två reservationernas. Det fanns en reservation till, denna föreslog dock endast avslag på propositionen och argumenten för reservationen kunde därför sorteras som emot T. T är den tes som det

argumenteras mest för och emot och förslaget i utredarens promemoria är samma förslag som senare framfördes i lagrådsremissen och i propositionen. T₂ och T₃ aktualiseras när respektive talare i riksdagsdebatten, ofta som avslutning på sitt anförande, argumenterar för sitt eget partis reservation snarare än emot regeringens proposition, och finns inordnade i argumentationen i bilaga fyra. I beskrivningen av argumentationen under punkt 6.4 diskuteras dock enbart T, eftersom inga argument för eller emot T₂ eller T₃ var centrala för debatten i dess helhet. Tesernas intentionsdjup utvecklas i fotnoter.

Efter teserna identifierades argumenten. Argument är påståenden för eller emot ett annat påstående i argumentationen och premisser utgör länken mellan två påståenden (Bergström & Boréus 2012, ss. 99, 102). I samband med att de identifierades kategoriserades argumenten i pro- eller contra-argument (ibid., ss. 100, 102). Pro-argument direkt för tesen betecknas P1, P2 och så vidare (ibid., s. 100). Contra-argument direkt emot tesen betecknas C1, C2 och så vidare. Dessa argument kallas argument av första ordningen. Argument av andra ordningen är argument för eller emot argument av första ordningen och betecknas exempelvis P2P1 (andra pro-argumentet för det första pro-argumentet). Argument av ordning tre, fyra, och så vidare förekommer också. De betecknas med samma logik och siffrorna är enbart till för åtskillnad (ibid.).

I de flesta fall finns outtalade premisser mellan påståenden. I de fall dessa är tvetydiga skrivs min tolkning av dem ut inom parentes och betecknas: \varnothing (Bergström & Boréus 2012, ss. 103-104). Explicita premisser skrivs ut utan parentes. Argument som är outtalade är också utskrivna inom parentes (ibid., ss. 105-106). Argument som är bearbetade, exempelvis preciserade, skrivs dock ut utan parentes eftersom de flesta argument krävt bearbetning.

Besluten om tolkning av argumenten är förankrade i litteraturen och för att tillgodose transparens kommer resonemanget bakom dem att beskrivas nedan. På grund av begränsning i tid och utrymme kan resonemanget bakom tolkningen av enskilda argument och premisser oftast inte förklaras utan processen förklaras i stora drag nedan. Däremot används fotnoter i bilagorna i de fall argumentens tolkning kräver en förklaring och i de fall det behövs skrivs förtydliganden av vad argumenten avser ut inom parentes.

Exkludering av perifera argument har skett i två steg. Næss (1971, ss. 83-84) varnar för en utjämningsstendens, att alla argument framstår som likvärdiga när argumenten överblickas. Han framhåller att de väsentliga argumenten kan vara få och enkla och att ett vanligt fel är att betydelselösa argument av högre ordning tas med medan viktigare argument exkluderas (ibid., ss. 84, 89). Författaren (1971, s. 89) menar att en närmare analys kan avslöja att parterna inte egentligen är oeniga i så många frågor som uttolkaren först fått intryck av. Vidare skriver Næss (1971, s. 80) att argument som är gemensamma för båda sidor ska exkluderas, vilket även Bergström och Boréus (2012, s. 133) ger uttryck för. Med detta i åtanke filtrerades argumenten.

Avseende remissvaren behandlade de perifera argumenten huvudsakligen vilka brott som bör omfattas av livstidsstraff och argument för och emot klassificerandet av omständigheter som försvårande. Även förslag på lagtexten utformning exkluderades, dock beskrivs förslagen och argument för eller emot utredarens föreslagna lydelse (T₄). Även kritik i förhållande till utredarens alternativa lydelse behölls. Lagrådsyttrandet var koncist och inga argument exkluderades i dokumentet. Framtagandet av regeringens argument har skett genom analys av de delar som behandlar skälen för en straffskärpning och lagtextens utformning. De argument som exkluderades handlade, liksom i remissvaren, om vilka omständigheter som bör anses vara försvårande och argument för och emot den utformning av lagtexten som regeringen slutligen ratade. Gällande riksdagsdebatten exkluderades främst argument om kriminologiska frågor såsom brottsutvecklingen och brottsförebyggande åtgärder och om motståndarens politik i övrigt. Argument om brottets allvar exkluderades såvida de inte framfördes i samband med något annat argument, exempelvis proportionalitet eller försvårande omständigheter. Det var vanligt från båda sidor i riksdagsdebatten att anförandena inleddes med att säga att mord är ett allvarligt brott. De exkluderade argumenten var antingen för perifera eller argument som framfördes av både pro- och contrasidan.

Strukturen för redovisning av argumenten i bilaga ett och fyra är den som Evert Vedung kallat gruppmodellen (Vedung 1977 se Bergström och Boréus 2012, ss. 119-120). Argumenten uppställs med angiven avsändare (remissinstans respektive parti) men samma argument redovisas endast en gång per grupp. Strukturen underlättar läsbarheten samtidigt som läsaren får information om vem som framfört vilket argument. I de fall argument förs fram endast för att vederläggas finns heller ingen risk att dessa sammanblandas med motsidans argument. I

bilaga två och tre redovisas endast argument framförda av Lagrådet respektive regeringen och därför används pro et contra-listan, utan upprepningar (ibid., s. 119).

5. Teoretiskt ramverk

För att analysera uppsatsens empiri har Niklas Luhmanns sociologiska systemteori och kommunikationsteori valts. Luhmanns teorier syftar till att integrera empiri, gör anspråk på enhetlighet och är på en sådan abstraktionsnivå att de kan användas i analys av data som i huvudsak insamlats innan val av teori (Andersen & Kaspersen 2007, s. 297). Teorierna har valts för dess förmåga att begripliggöra de teman som argumentationsanalysen visar då de behandlar förhållandet mellan rätten och politiken inom ramen för samhällssystemet och därmed har potential att lyfta motsättningen mellan lagens förespråkare och dess motståndare till en annan abstraktionsnivå. Luhmann var jurist och professor i sociologi, och har skrivit åtskilliga böcker och akademiska texter. Materialet är utspritt och mycket av det har inte översatts från tyska, varför bland annat sekundärkällor som pusslar ihop Luhmanns texter har använts. Här avgränsas Luhmanns verk till delar av den generella teorin om sociala system och om kommunikation och de begrepp som hör dem till.

5.1 Sociala system

Luhmann betecknar det moderna samhället som funktionellt differentierat. Engdahl och Larsson (2011, ss. 262-267) förklarar att samhället består av en mängd autonoma sociala kommunikationssystem – rätten, politiken, massmedierna, religionen etcetera – vart och ett med sin egen funktion, sitt eget medium och sin egen binära kod. Systemen förenklar interaktionen mellan obekanta människor då de samordnar förväntningar och handlingar och stabiliserar samspelet över tid (ibid., ss. 262-263). Tillit eller mindre beständiga episodiska interaktionssystem kan således inte, och behöver inte, lösa samordningsproblemen i det funktionellt differentierade samhället (ibid., s. 263). För att exemplifiera ett systems funktion, (kommunikations)medium och kod använder författarna (2011, s. 267) bland annat politiken och rätten. Politikens funktion är att producera kollektivt bindande beslut, dess medium är makt och dess kod är regering/opposition (ibid.). Rättens funktion är att stabilisera normativa förväntningar över tid, dess medium är regler och dess kod är laglig/olaglig (ibid.). Mediet makt erhålls genom att sitta i regering och möjliggör den politiska funktionen att formulera och med hot om straff genomdriva kollektivt bindande beslut (ibid., s. 266). Enligt Luhmann (1990, s. 82) utövas makten genom lagstiftning och pengar. En kod har en distinktion som skänker mening åt handlingar och preciserar förväntningar, rätten använder således distinktionen mellan lagligt och olagligt för att kommunicera om handling (Engdahl & Larsson 2011, s. 266). Alla händelser antar därför olika betydelser i olika system (ibid., ss. 266-267). Andersen och Kaspersen (2007, ss. 300-301, 304) förklarar att ett system jämfört

med sin omvärld är mindre komplext, det förhåller sig till sin omgivning efter sina egna koder, definierar självt sina problem, och tar inte hänsyn till konsekvenserna av sina beslut efter något annat systems koder. King och Thornhill (2003, ss. 24, 118) förklarar att allt som kan vara en tvistefråga mellan regering och opposition är politiskt relevant och att gränsen för vad detta kan omfatta har expanderat i takt med samhällets utveckling.

Att systemen är autonoma innebär enligt Andersen och Kaspersen (2007, s. 297) att de opererar oberoende av varandra utan förmåga att kontrollera eller reglera varandras operationer. Mellan delsystem finns dock strukturella kopplingar (ibid., s. 299). Författarna beskriver dessa som en känslighet inför andra delsystem vars operationer påverkar de egna (ibid.). De nämner det politiska systemets beroende av rätten för att fullgöra sin funktion och att kopplingen systemen emellan är författningen (RF). Den politiska beslutsfattande funktionen ger upphov till strukturella kopplingar då besluten medför konsekvenser för flera delsystem (King & Thornhill 2003, s. 70). De strukturella kopplingarna mellan rätten och politiken behandlas vidare lite längre ner (*se punkt 5.3*). Omvärlden – allt utanför det egna systemet – kan enligt Andersen och Kaspersen (2007, s. 303) störa eller irritera systemoperationerna och systemets och omvärldens ömsesidiga påverkan är observerbar. Engdahl och Larsson (2011, s. 268) beskriver att det politiska systemet kan skapa effekter som rätten bemöter utifrån sina egna koder, och att politiken i gengäld då är tvungen att reagera på rättens reaktion på tidigare politiska beslut.

Utöver att vara autonoma och funktionellt differentierade är de sociala systemen också *autopoietiska*, det vill säga självrefererande. Engdahl och Larsson (2011, s. 266) beskriver att innebörden av självreferens är att ett systems koder och medier fungerar inom systemet men inte utanför. Andersen och Kaspersen (2007, s. 303) fyller i och förklarar att inget från utsidan släpps in i systemet och att system består av element som producerats inom systemet, vilket förutsätter att systemet gör åtskillnad mellan det som hör till systemet och det som hör till omvärlden.

Luhmann (1990, ss. 18-19) menar att också legitimering kommer inifrån. Varje handling inom ett system legitimeras av att den möjliggjorts av andra handlingar inom samma system. Luhmann (1990, s. 19) exemplifierar detta med en fällande dom vars legitimitet inte härrör ur ett legitimt politiskt beslut utan i överföringen av en normativ kvalitet från en handling till en annan. Till skillnad från samhällets tidigare stadier av evolution saknar det funktionellt

differentierade samhällets system en hierarki. Enligt Luhmann (1990, ss. 16-17) kan det moderna funktionellt differentierade samhället inte representera sig självt som en enhet och är inte kompatibelt med någon hierarki av sociala system. Varje delsystem deltar i och utgör samhället. Således är inte det politiska systemet i centrum eller över de övriga (ibid., s. 16). Brans och Rossbach (1997, ss. 426-427) menar att politikens syfte, att producera kollektivt bindande beslut, integrerar samhällets olika sociala system, vilket är nödvändigt i frånvaro av tidigare samhällsformers centrala maktutövare (solid power), till exempel kyrkan.

Funktionen hos massmedierna som socialt system är enligt Luhmann (2000, ss. 65-66, 97, 103) att skapa en för samhället gemensam verklighetsbild i form av bakgrundskunskap, en minnesbank som systemet hela tiden fyller på och som utgör gemensam bas för fortsatt kommunikation. Systemets binära kod är information/icke-information (ibid., s. 17). En nyhet tappar vid publicering sitt informationsvärde och övergår i icke-information som inte kan upprepas och det finns därför ett konstant behov av ny information (ibid., ss. 19-20, 98). Det medium som används är, enligt Engdahls och Larssons (2011, s. 267) översättning, teknologiska lagringsmedel, vilket inkluderar exempelvis böcker, tidningar och TV- och radiosändningar (Luhmann 2000, s. 2). Massmedias autopoiesis medför enligt Luhmann (2000, ss. 27, 36, 83) att den verklighet som kommuniceras skapas inom systemet genom selektion av ämnen med informationsvärde, som grund för kommande kommunikation. Gällande nyhetsrapportering är exempelvis normbrytande beteende att föredra, speciellt om det kan åtföljas av moraliskt fördömande (ibid., ss. 29, 31). Den verklighetsbild som skapas är inte nödvändigtvis sann men är likväl den socialt relevanta (ibid., s. 36). Luhmann delar upp massmedia i tre breda kategorier varav nyhetsrapportering är en som delar en strukturell koppling med det politiska systemet (ibid., s. 67). Samma kommunikation kan ha politisk och medial relevans då det politiska systemet samtidigt gagnas och störs av att omnämnas i media (ibid., s. 67), och ämnen av intresse för den allmänna opinionen har enligt Luhmann (1990, s. 215) uppenbar politisk relevans. Massmedia kan forma den allmänna opinionen, vilket Luhmann exemplifierar med den amerikanska opinionens svängning angående och under kriget i Vietnam (Luhmann 2000, s. 34). Den allmänna opinionen i sin tur är det politiken orienterar sig efter och observerar sig självt i, opinionen visar politiken dess handlingsmöjligheter (Luhmann 1990, ss. 216-217). Den allmänna opinionen är inte summan av folkets åsikter utan massmedias representation av allmänheten ur det politiska systemets perspektiv (2000, ss. 104-106). King och Thornhill (196) beskriver det som att det politiska systemet är beroende av den allmänhet som systemet observerar som opinion för att hamna i,

eller kvarstanna i, regering, och att de delar en strukturell koppling så till vida att deras respektive kommunikation influerar och livnär sig på varann genom massmedia. Vidare förklarar Luhmann (1990, s. 215) att den allmänna opinionen erbjuder något som man kan ansluta sig till utan förebråelse.

5.2 Kommunikation

De sociala systemen består enligt Luhmann (1981, s. 124) av kommunikation.

Luhmann (1992, ss. 252, 254) gör avsteg från tidigare teoretikers sätt att betrakta kommunikation som handling, som överföring av meddelanden, information eller förväntningar, och betraktar istället handling som en form av kommunikation eftersom han menar att det inte är handling, utan kommunikation, som är en oundgänglig social operation. Kommunikation består enligt Luhmann (1992, s. 252) av en syntetisering av information, meddelande och förståelse. Jan Inge Jönhill förklarar dessa tre element i sin avhandling. Jönhill (1997, s. 135) beskriver *information* som en händelse som selekteras av ett system, baserat på systemets struktur – informationer baseras alltså på observatörens distinktioner. Ett *meddelande* beskrivs av författaren som ett handlande, och består i att säga eller skriva något. Ett meddelande initierar kommunikationen och en information måste enligt Jönhill (1997, ss. 135-136) associeras till meddelandet. Andersen och Kaspersen (2007, ss. 304-305) förklarar skillnaden mellan information och meddelande som en skillnad mellan avsändarens *meddelandebeteende* (meddelande) och *det som meddelas* (information). Kommunikation förutsätter enligt Luhmann (1992, s. 252) denna distinktion mellan meddelande och information, för att inte riskera sammanblandning med ren perception av andras beteende. Tyngdpunkten kan ligga i informationsvärdet i kommunikationens innehåll eller i anledningen till att det meddelades, men båda måste finnas (Luhmann 1992, s. 252). *Förståelse* fullbordar enligt Jönhill (1997, s. 136) den enskilda kommunikationen och erhålls genom att en distinktion görs mellan meddelande och information.

De tre selektionerna i föregående stycke fullbordar en enskild kommunikation, dock tillkommer en fjärde selektion som avgör huruvida den meddelade och förstådda informationen avvisas eller accepteras (Luhmann 1992, s. 255). Luhmann påpekar att tidigare teoretikers antagande att konsensus är kommunikationens syfte har motbevisats empiriskt. Han menar att även om kommunikationen inte kunnat äga rum utan något mått av konsensus kan dess syfte lika väl vara dissensus. Kommunikationen kan enligt Luhmann syfta till att träta, och detta behöver inte vara mindre rationellt än strävan efter samförstånd (ibid.).

Kommunikationen kan antingen bygga på uppnått konsensus, sträva efter meningsskiljaktighet, eller så kan den försöka dölja och undvika problemet i den fortsatta kommunikationen (Luhmann 1992, s. 256).

Varje kommunikation medför enligt Luhmann (1992, s. 255) risken att bli avvisad. Enligt Luhmann (1992, ss. 255-256) finns inget annat alternativ än att avvisa eller acceptera en kommunikation, ett val framtvings som utgör grund för fortsatt kommunikation. Således garanterar kommunikationssystem sin fortsatta överlevnad. Andersen och Kaspersen skriver (2007, s. 305) att avvisandet eller acceptansen av kommunikationserbjudandet är informativt för fortsatt kommunikation, det utgör kommunikation om kommunikationen. Förståelsen bekräftas enligt författarna internt i kommunikationsprocessen då den förmedlas genom handlingar som signalerar avvisande eller accept till motparten (Andersen & Kaspersen 2007, ss. 305-306). Författarna beskriver kommunikationen som något tredje, fristående från de inblandade parterna, något som bägge observerar och som möjliggör förståelse dem emellan (Andersen & Kaspersen 2007, s. 306). Luhmann (1992, s. 253) formulerade det såhär:

”In addition to information and utterance, understanding is a selection, too. Understanding is never the mere duplication of the utterance in another consciousness but a condition of connection with further communication in the communication system, that is, a condition of the autopoiesis of social systems.”
(Luhmann 1992, s. 253).

Luhmann (1992, s. 253) förklarar vidare att kommunikationssystemet på detta sätt observerar och kontrollerar sig självt, Andersen och Kaspersen (2007, s. 305) uttrycker det som att kommunikationsprocessen för med sig sitt eget förståelsetest. Enligt Luhmann (1992, s. 254) skapar således systemet genom kommunikation de delar det består av, vilket leder till slutsatsen att det, liksom de sociala systemen, är ett slutet autopoietiskt system.

Luhmann (1981, s. 123) identifierar tre hinder som kan avskräcka från kommunikation i de fall de berörda misstänker att kommunikationen inte kommer att fullbordas eller att den kommer vara ogynnsam. För det första kan innebörd bara förstås i en kontext, vilken primärt måste komma från individens minne. För det andra måste kommunikationen utsträckas i tid och rum för att nå de mottagare som inte är direkt närvarande, vilket minskar sannolikheten att den påkallar uppmärksamhet eftersom mottagarna kan vara upptagna med annat (ibid., ss. 123-124). För det tredje finns inga garantier för att informationen i kommunikationen

accepteras som premiss för det egna beteendet eller tillåts påverka den egna tankeverksamheten (ibid., s. 124).

5.3 Strukturell koppling mellan rätt och politik

King och Thornhill (2003) sammanfattar Luhmanns verk om relationen mellan rätt och politik. Författarna förklarar att det politiska systemet är beroende av det rättsliga då politikens medium – makt – utövas genom lagstiftning, vilket medför att den politiskt kodade kommunikationen också filtreras genom den rättsliga distinktionen (King & Thornhill 2003, ss. 108-109). Maktutövandet måste bli lagligt för att uppnå långsiktig konsensus (ibid., s. 109). Avdifferentiering är enligt författarna det enda existentiella hotet mot rätten som socialt system, och sker då rättens gränser upplöses och kommunikationen blandar in andra systems koder och funktioner (ibid., ss. 40-41). Systemet mottar då direktiv som inte kan processas som lag och förlorar sin autopoietiska prägel, vilket leder till en förlust av förmågan att utföra sin funktion (ibid., ss. 41-42). Författarna exemplifierar detta bland annat med lagstiftning som antas utan att en tillräcklig granskning av dess applicerbarhet genomförts. Det är enligt författarna möjligt att lagen undantagsvis och tillfälligt avviker på detta sätt, dock återställs systemets autopoietiska norm med förstärkt kraft då överträdelsen åtgärdats, vilket oftast sker (ibid., s. 41).

Den strukturella kopplingen mellan rättens delsystem och politikens delsystem beskrivs av författarna som ett av nyckelproblemen i tolkningen av lagens funktion i Luhmanns sociologi (King & Thornhill 2003, s. 44). Under lagstiftningsprocessen blandas rättslig och politisk kommunikation, och författarna nämner riksdagsdebatter som ett forum där de två är svåra att separera (ibid.). Det finns enligt författarna två lösningar, antingen betraktas kommunikationen som tillhörande båda systemen samtidigt med motiveringen att lagstiftningsprocessen är del både i den politiska processen mellan regering och opposition (politikens kod) och att kommunikationen måste ta hänsyn till domstolarnas framtida tillämpning (ibid.). Eller så betraktas lagstiftarens aktiviteter som rent politiska med motiveringen att det rättsliga systemet inte ser kommunikationen som rättslig och därmed inte bedömer dess validitet i termer av lagligt/olagligt, trots att exempelvis riksdagsdebatter delvis kan komma att handla om kritik mot en lags tvetydighet (ibid., ss. 44-45). Författarna (2003, s. 45) problematiserar även processen bortom lagens ikraftträdande. De menar att lagen då inte längre är relevant politisk kommunikation utan övergår till en kommunikation inom det

rättsliga systemet, men bara tills dess den återförs till politiken (ibid.). Exempelvis på grund av att den definierats som olaglig av rättssystemet.

6. Argumenten

Nedan beskrivs de centrala delarna av argumentationen i respektive dokument, texterna hålls kortfattade för att öka läsbarheten och exemplifierande citat lyfts fram. Argumenten finns i bilagorna 1-4.

6.1 Remissinstanserna

Under remissförfarandet ombads 42 remissinstanser yttra sig, 31 svar inkom (Justitiedepartementet 2014b, s. 3). Justitiedepartementets sammanställning redovisar instanserna i tre större grupper, vilket gör dem mindre precisa då det inte går att urskilja vilka som tillstyrkte helt, lämnade utan erinran eller inte hade synpunkter i sak (Justitiedepartementet 2014b, s. 4). I bilaga ett redovisas instansernas ställningstagande istället i fem mindre grupper, där argumenten också sorteras efter instans och grupp. De instanser som inte lämnat någon erinran eller inte har anfört några relevanta argument är inkluderade i bilagan för tydlighetens skull. En kvantitativ redogörelse över instansernas ställningstagande är som följer:

Tillstyrker helt (5): Brottsofferjourernas riksförbund, Kriminalvården, Rikspolisstyrelsen, Rädda barnen, Ungdomsstyrelsen.

Avstyrker helt (10): Hovrätten för västra Sverige, Göteborgs tingsrätt, Åklagarmyndigheten, Örebro tingsrätt, Brå, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, Stockholms universitet, Övervakningsnämnden i Linköping, Örebro universitet, Sveriges advokatsamfund.

Lämnar utan synpunkt i sakfrågan (2): Helsingborgs tingsrätt, Rättsmedicinalverket.

Lämnar utan erinran (6): Försvarmakten, Justitiekanslern, Socialstyrelsen, Statskontoret, Säkerhetspolisen, Övervakningsnämnden i Uppsala.

Tillstyrker delvis / lämnar delvis utan erinran / har synpunkter i vissa delar (8):

Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Svea Hovrätt, Sveriges Domareförbund, Södertörns tingsrätt, Umeå tingsrätt, Östersunds tingsrätt.

Tio av remissinstanserna² (exklusive de sex som lämnade promemorian utan erinran) avsåg sig uttryckligen att ta ställning till den kriminalpolitiska frågan bakom förslaget eller uttalade att de enbart avsåg kommentera utifrån någon viss aspekt, exempelvis lagteknisk.

T: *Straffet för mord bör skärpas.*³

Argumenten som framfördes av remissinstanserna kring tesen var överväldigande emot. Ett huvudargument var ifrågasättandet av huruvida allmänhetens syn på brottet påkallar en straffskärpning. Instanserna påpekade att straffet skärpts i närtid och att allmänhetens uppfattning inte bör ha förändrats nämnvärt sedan dess. Brå och Stockholms universitet refererade till en studie genomförd av Jerre och Tham som belägg för sina påståenden att allmänheten snarare kan uppfatta straffen som för stränga.⁴ Att kort tid gått sedan paragrafens senaste ändring lyftes även av instanser som påpekade att någon utvärdering av ändringen år 2009 ännu inte genomförts, medan andra instanser lyfte frågan särskilt med hänvisning till rättssäkerhet eller stabilitet. Ett annat återkommande argument var att förslagets genomförande skulle inskränka möjligheten att utdöma proportionerliga straff.

Differentieringen ansågs bli lidande då domstolen tvingas utdela livstidsstraff i de fall där en samlad bedömning leder till slutsatsen att försvårade omständigheter föreligger. Hovrätten för västra Sverige och Advokatsamfundet menade att syftet med lagändringen år 2009 var att öka differentieringen, vilken med förslagets genomförande åter riskerade att minska.

Ytterligare ett argument som återkom rörde utvecklingen av straffet i praktiken. De instanser som berörde frågan nämnde att straffet redan hade skärpts, en del instanser hänvisade specifikt till ändringen i straffskalan år 2009 och till straffmättningsreformen år 2010.

Hovrätten för västra Sverige tog även upp preskriptionstidens avskaffande. Stockholms universitets remissvar utmärkte sig genom att det omfattade åtta sidor, varav drygt hälften ägnades åt att beskriva hur straffet i praktiken utvecklats. Som sammanfattning av utläggningen anfördes att ” [...] *fler fall rubriceras som mord, fler personer döms till fängelse istället för till rätts-psykiatrisk vård, fler döms till livstidsfängelse [sic] och både den bestämda tiden och den förvandlade tiden har blivit längre.* ” (remissyttrande Stockholms universitet, s. 4). Få pro-argument anfördes, det som framstod som det mest centrala gällde

² Kriminalvården, Barnombudsmannen, Domstolsverket, Sveriges domareförbund, Östersunds tingsrätt, Örebro tingsrätt, Övervakningsnämnden i Linköping, Örebro universitet, Helsingborgs tingsrätt och Svea hovrätt.

³ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårade omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2013, s. 7).

⁴ Jerre, K. & Tham, H. (2010). Svenskarnas syn på straff. (Rapport 2010:1). Stockholm: kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. ISSN: 1400-853X.

brottets allvar och proportionalitet. I dessa fall menade instanserna att det svåraste brottet bör bestraffas med det allvarligaste straffet.

Lagtextens utformning

I promemorian (Justitiedepartementet 2013, ss. 80-86) redovisade utredaren under rubriken *alternativ till lagteknisk lösning* tre alternativa varianter som remissinstanserna föreslogs ta ställning till. Själv förespråkade utredaren alternativ tre (Justitiedepartementet 2013, s. 87). Nedan redovisas kortfattat de tre alternativen och därefter följer remissinstansernas argument angående lagtextens utformning.

Alternativ ett är en indelning av brottet i tre nivåer (dråp utgör den lägsta nivån), där det anges omständigheter som talar för ett tidsbestämt straff:

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid. Är brottet mindre grovt, döms till fängelse i lägst tio och högst arton år. Vid bedömning av om brottet är mindre grovt ska särskilt beaktas om [...]” (Justitiedepartementet 2013, s. 81).

Utredaren presenterade också en formulering där kvalifikationsgrunderna tagits bort (ibid., ss 82-83). Alternativ två liknar alternativ ett i det att brottet delas i tre nivåer, här läggs istället ”mord, grovt brott” till, med exempel på omständigheter som ska beaktas för att brottet ska föranleda livstid (ibid., ss. 83-84):

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse i lägst tio och högst arton år. Är brottet grovt, döms till fängelse på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om [...]” (Justitiedepartementet 2013, s. 83).

I likhet med föregående alternativ presenterade utredaren också en variant av lydelsen till alternativ två utan uppräknings av omständigheter (ibid.). Alternativ tre ändrar ordningsföljden i straffskalan och sätter livstid först för att markera att det är ett normalstraff (ibid., s. 85):

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid eller på viss tid, lägst tio och högst arton år.” (Justitiedepartementet 2013, s. 85).

Det var alltså detta tredje alternativ som utredaren föreslog och det utgör därför tesen (T₄) gällande lagtextens utformning i bilaga ett, och i den följande redovisningen av remissinstansernas kritik.

T₄: *Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.*⁵

Även avseende T₄ framfördes avsevärt fler argument emot än för. Det främsta argumentet som instanserna framförde var att det är olämpligt att påföljden livstid nämns först. Flera instanser menade att detta bryter med den vedertagna systematiken i brottsbalken, där den mildaste påföljden istället nämns först. Instanserna framhöll att den ändrade ordningen helt enkelt inte skulle ge någon effekt. Ett annat centralt argument var att det inte kommer till uttryck i lagtexten att livstidsstraffet är ett normalstraff, utan en tillämpare måste istället söka syftet med ändringen i förarbetena. Åklagarmyndigheten och Örebro universitet påpekade att motivuttalanden inte är formellt bindande för domstolar, och flera ifrågasatte rättssäkerheten. Två instanser uttalade att den föreslagna lydelsen var bättre än de två alternativen.

6.2 Lagrådet

I lagrådsremissen hade regeringen med anledning av remissinstansernas kritik ändrat den föreslagna lagtexten. Istället för att som tidigare förespråka alternativ tre (T₄) presenterade regeringen en ny formulering baserad på vad som föreslagits av fyra av remissinstanserna (Justitiedepartementet 2014c, s. 23). Utöver att kommentera utredarens lydelse lämnade åtta av remissinstanserna egna förslag. En del instanser föreslog lydelse medan andra endast kommenterade. Det vanligast syftet med förslagen var att göra lagtexten tydligare och det förslag som nämndes flest gånger var att skriva att livstid ska gälla vid försvårade omständigheter, alternativt motsatsvis att tidsbestämt fängelse ska gälla vid förmildrande. Regeringens resonemang bakom valet av denna formulering beskrivs under punkt 6.3.

T: *Straffet för mord bör skärpas.*⁶

Lagrådet nämnde både i inledningen och i avslutningen av sitt yttrande att man inte såg det som sin uppgift att gå in på den kriminalpolitiska ståndpunkt som låg till grund för förslaget (Lagrådet 2014, ss. 1, 4), men nämnde att man hade förståelse för remissinstansernas kritik gällande den korta tid som förflutit sedan föregående lagändringar.

⁵ "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid eller på viss tid, lägst tio och högst arton år." (Justitiedepartementet 2013, s. 85).

⁶ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårade omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2014c, s. 1).

T₅: *Lagtexten bör ha regeringens föreslagna lydelse.*⁷

Lagrådet framstår som starkt kritiskt till den nya föreslagna lydelsen. Inga pro-argument anfördes, dock anfördes ett fåtal contra-argument till de egna contra-argumenten. Lagrådet ansåg att utformningen skulle kunna medföra ”*tillämpningssvårigheter i en inte obetydlig omfattning*” (Lagrådet 2014, s. 4). Två kategorier av potentiella konsekvenser nämndes. Lydelsen skulle kunna vara kontraproduktiv i det att den leder till ett mer restriktivt användande av livstidsstraff. Den skulle också kunna tolkas på motsatt vis; livstid skulle kunna framstå som en obligatorisk påföljd vid försvårande omständigheter. Vidare framhöll Lagrådet att den föreslagna lagtexten inte är kompatibel med de uttalanden som gjorts i förarbetena. Lagrådet ifrågasatte regeringens antagande om att livstidsstraff skulle dömas ut i en majoritet av fallen. Lagrådet menade dels att ändringen i lagtexten medför en oförutsägbart framtida bedömning av när försvårande omständigheter ska anses föreligga, och dels att tidsbestämda straff fortsatt skulle stå till buds även då försvårande omständigheter förelåg. Som belägg för det senare nämndes låg ålder, psykisk störning och bristande omdömesförmåga som förutsättningar för att underskrida straffminimum.

6.3 Regeringen

T: *Straffet för mord bör skärpas.*⁸

Argumentationen inleddes, före det att remissinstansernas kritik bemöttes, med pro-argument som hänvisade till allmänhetens syn på brottet. Regeringen framhöll att synen på allvarliga våldsbrott blivit strängare till följd av ökad kunskap om brottens konsekvenser, och såg det som lagstiftarens uppgift att förlika lagen med allmänhetens inställning. Allmänhetens minskade acceptans beläggs med hänvisning till straffnivåutredningen (2007, s. 135).⁹ Ett annat argument som framfördes tidigt och som sedan återkom var att praxis inte återspeglar

⁷ ”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid.” (Justitiedepartementet 2014c, s. 4).

⁸ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårande omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2014a, s. 1).

⁹ På s. 135 SOU 2007:90 framförs följande argument för att samhällets acceptans för våld minskat:

- (1) Ökad anmälningsbenägenhet vid våldsbrott.
- (2) Ökat välstånd kan antas leda till att våldsbrott ses som ett större hot mot den enskilde i förhållande till t.ex. de rena förmögenhetsbrotten.
- (3) Våldsbrott kan tänkas framstå som ett större reellt hot och mer skämmande, bland annat eftersom fler bor i större städer med mer anonymitet.
- (4) Samhällsutvecklingen innebär att individens rättigheter har förstärkts i förhållande till kollektiva intressen och människors lika värde och respekt för individen har ersatt den hierarkiska samhällsordningen.

förarbetenas avsikt. Som belägg refererar regeringen till prejudicerande domar från HD där man menar att livstidsstraff borde utdömts, och till statistiska uppgifter, främst angående den sjunkande andelen livstidsstraff i morddomar. Regeringen medgav dock senare att den strängare synen på mord redan fått visst genomslag i reformen år 2009. Regeringen framförde ytterligare tre kortfattade contra-argument. Det första rörde brottsutvecklingen, vid tiden för propositionen var trenden sjunkande. Det andra var att den preventiva effekten är tveksam, vilket dock senare motsägs då regeringen skriver att en straffskärpning kan ge ”*vissa indirekta preventiva effekter*” (Justitiedepartementet 2014a, s. 14) då den bekräftar och förstärker den negativa attityden till mord. Det tredje contra-argumentet var att övriga nordiska länders straff inte motiverar en höjning.

Regeringen framhöll rätten till liv som den mest grundläggande och menade att samhällets reaktion inte återspeglar allvaret i – eller tillräckligt fördömer – ett angrepp mot denna rättighet. Återkommande nämndes det klandervärda i att beröva någon livet och i samband med detta nämndes proportionalitet och ekvivalens. Att utrymmet för differentiering skulle komma att minska om propositionen bifalles medgav regeringen, men vederlade contra-argumentet genom att framhäva att proportionaliteten i förhållande till andra, mindre allvarliga brott, blir väl tillgodosedd.

Lagtextens utformning

Regeringen ansåg sig inte kunna bortse från remissinstansernas kritik mot den föreslagna lagtextens lydelse och nämnde specifikt kritik avseende tydlighet, legalitet, förutsebarhet, risk för att förändringen inte får genomslag och att texten bryter mot brottsbalkens systematik. Istället presenterade regeringen, med stöd i yttranden från fyra remissinstanser, en ny föreslagen lydelse: *Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid (T₅)*. Regeringen framhöll att Svea hovrätt, Östersunds tingsrätt, Åklagarmyndigheten och Brottsoffermyndigheten förespråkade en lydelse där livstid vid försvårande omständigheter nämns. Fördelarna med lydelsen var enligt regeringen att den är tydlig och inte mer ingripande än nödvändigt. Regeringen menade också att den är rättssäker, vilket man belade med Svea hovrätts yttrande som kritiserade den föregående lydelsen och istället föreslog den nya.

Med anledning av den kritik som Lagrådet anförde menade regeringen att ändringen skulle komma att medföra en skärpning eftersom paragrafen skulle komma att innehålla anvisningar om när livstid ska utdömas, vilket skulle binda domstolarna. Domstolarna skulle inte längre behöva söka svar i förarbeten och i praxis där det står att försvårande omständigheter inte är tillräckligt för att döma till livstid. Dock medgavs att billighetskäl trots straffvärde skulle kunna resultera i ett tidsbestämt straff. Lagrådets kritik gällande risk för övertolkning nämndes men bemöttes inte.

6.4 Riksdagen

T: *Straffet för mord bör skärpas.*

Debatten bestod huvudsakligen i två läger: det som var emot förslaget, bestående av Miljöpartiet och Vänsterpartiet, och det som var för förslaget, bestående av Socialdemokraterna, Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna. Sverigedemokraterna argumenterade emot förslagets legitimitet men argumenterade bara emot dess bifall i förhållande till det egna partiets reservation. Partiets inställning var att förslaget var otillräckligt.

Ett huvudargument emot propositionen var ifrågasättandet av dess syfte, ofta uttrycktes de contra-argumenten i vaga termer. Miljöpartiet antydde att synen på straff blivit för politisk medan Vänsterpartiet presenterade tre alternativa syften till propositionens framtagande. Det första var en antydning om populism, vilket man sökte stöd för med hänvisning till beredningsarbetet och till remissinstansernas kritik därav. Kritik av ärendeberedningen var inget centralt argument hos remissinstanserna men argumenten finns med i bilaga ett.

Beredningsarbetet kritiserades för att ha skett internt på departementet och för att remissinstanserna inte haft möjlighet att uttala sig om den aktuella lydelsen.

Advokatsamfundet påstods instämma i ” [...] att detta tillhör den valtaktiska delen nu inför valåret” (Sveriges riksdag 2014, s. 19; bilaga 1, Advokatsamfundet C7). Det andra alternativa syftet uppgavs vara att avleda uppmärksamheten från ett påstått misslyckande i brottsupplärningen, och det tredje var en antydning om att regeringen anpassar sin kriminalpolitik efter Sverigedemokraternas. Till samma kategori hör, enligt min tolkning, contra-argument som påstår att för kort tid har gått sedan den senaste lagändringen år 2009. Även Sverigedemokraterna ifrågasatte syftet, men ur en annan vinkel. Propositionen kallades ett spel för gallerierna, men snarare för att den var otillräckligt och avledde uppmärksamheten

från annan brottslighet. Kritik av ovan nämnda slag bemöttes inte av någon politisk motståndare i debatten. De två partier som var emot propositionen tog båda upp övriga nordiska länders straffskalor för mord, vilka man menade inte motiverar en straffskärpning i Sverige. Vänsterpartiet påstod att regeringen själva konstaterat, och ignorerat, detta.

Båda partier som argumenterade emot en straffskärpning nämnde remissinstansernas kritik. Vänsterpartiets företrädare hänvisade till kritiken i sitt anförande, bland annat genom att säga att ”*av 31 remissinstanser är det bara 13 som helt tillstyrker*” (Sveriges riksdag 2014, s. 5; bilaga 1, Vänsterpartiet P3C2). Det stämmer inte, det var fem instanser som helt tillstyrkte. Missförståndet kan bero på att justitiedepartementets sammanställning av remissvaren ordnade instanserna i tre grupper, där de som helt tillstyrkte (fem) klumpades ihop med de som lämnade utan erinran (sex) och med de som inte hade någon synpunkt i sak (två), vilka sammanlagt var 13 (Justitiedepartementet 2014b, s. 4).

Gällande hänvisning till det allmänna rättsmedvetandet var argumenten mindre ensidiga. Vänsterpartiet hävdade att något akademiskt stöd för att en straffskärpning skulle vara påkallad med hänsyn till allmänhetens önskan inte existerade, medan Miljöpartiet menade att forskningen tydde på att befolkningen var mindre punitiv än gällande rätt avspeglade. Moderaterna gjorde gällande att forskning saknas vad gäller just mord, men hänvisade till tidigare förarbeten som belägg för påståendet att attityderna mot våldsbrott hårdnat. Centerpartiet och Kristdemokraterna påstod också att livstidsstraffet bättre skulle överensstämma med medborgarnas önskan.

Både de partier som argumenterade för och de som argumenterade emot propositionens bifall lade stor vikt vid proportionalitet, men av olika anledningar. Motståndarna påstod att förslaget skulle komma att resultera i att domstolarna får mindre utrymme att göra en individuell bedömning, vilket de ställde sig kritiska till. Som belägg hänvisades till remissinstansernas yttranden. Moderaterna avfärdade kritiken och underströk att den individuella bedömningen skulle komma att kvarstå. Vidare påstod sidan som argumenterade för propositionen att HD:s prejudicerande domar år 2007 och år 2013 hade rubbat straffets relation till brottets allvar och att propositionen, tvärtemot vad motståndarna hävdade, skulle komma att återställa proportionaliteten. Brottsens allvar betonades i pro-argumenten från alla partier som ställde sig positiva till propositionen. Hänvisningar till bajonettmordet år 2013 gjordes från två partier, gärningsmannens straff ansågs vara för lindrigt och fallet exemplifierade straffskalans

obalans. Två partier hänvisade till siffror från Brå som indikerade att andelen mördare som döms till livstidsstraff var åtta procent. Ett citat från Kristdemokraternas representant exemplifierar pro-argumentationen i fråga om proportionalitet:

”Högsta domstolen förändrade 2007 i en vägledande dom praxis så att färre brott skulle ge livstidsstraff. Vi har även fallet från 2013 som flera har nämnt här i dag. Den här utvecklingen överensstämmer inte med Kristdemokraternas och övriga Alliansens syn på brottets allvar.” (Sveriges riksdag 2014, s. 20).

Moderaternas representant, vars parti tagit fram propositionen, nämnde vid två tillfällen att partiet tog sitt ansvar som lagstiftare genom att korrigera praxis som inte överensstämmer med lagstiftarens intentioner. Även Kristdemokraterna nämnde ansvarstagande. Fyra av de fem partier som var positivt inställda till propositionen framhöll att straffskärpningen avsåg fall med försvårade omständigheter. Tre av dessa exemplifierade genom en uppräkningslista av vilka omständigheter det kan röra sig om. Tre av partiernas argumentation framhävde också det normativa värdet av att signalera eller markera samhällets, ibland formulerat som lagstiftarens, syn på allvaret i brottet.

Argumentationen ovan illustrerar de huvudsakliga tvistefrågorna inför riksdagens beslut att bifalla propositionen. Efter debatten röstade Vänsterpartiet och Miljöpartiet emot utskottets förslag, resterande partier röstade för (Sveriges riksdag, u.å.).

7. Teoretisk analys

För att rekapitulera innehållet i argumentationen från remissinstansernas yttranden till riksdagsdebatten kan påstås att majoriteten av argumenten har skiftat från contra-sidan till pro-sidan och att innehållet i argumenten delvis har ändrat innehåll. Båda sidor har dock konsekvent framfört det allmänna rättsmedvetandet som argument. Massmedia förser samhället med bakgrundskunskap och kan i Luhmanns sociologi anses indirekt forma det allmänna rättsmedvetandet, liksom massmedia indirekt formar den allmänna opinionen. Att opinionen har relevans för politiken är också tydligt givet Luhmanns beskrivning av det politiska systemets nyttjande av denna som premiss för självreferens. Vidare är det enligt Luhmann enklare att följa opinionen än att inte göra det då en sådan linje är enklare att rättfärdiga. I kapitel fem lyfte King och Thornhill frågan om huruvida kommunikationen under lagstiftningsprocessen bör betraktas som rättslig och politisk, eller enbart som politisk. En händelse antar mening i relation till ett system, vilka alla gör olika tolkningar av samma händelse, och kan därför inte sägas tillhöra något visst system. I syfte att utröna huruvida kommunikationen i det här fallet är sådan att den har relevans för den rättsliga distinktionen mellan lagligt/olagligt kommer empirin från föregående kapitel att ses genom detta filter. Som nämdes i kapitel fem är ett system enklare än sin omvärld och ignorerar kommunikation som inte kan processas med den egna distinktionen. Analysens premiss är att ingen av de två möjligheter King och Thornhill nämner bör uteslutas inledningsvis. Den rättsliga kommunikationen som potentiellt kriterium för lagens senare acceptans, då lagen efter stiftandet absorberas i det rättsliga systemet, blir därmed central. Eftersom de sociala systemen uteslutande består av kommunikation kommer i det följande kommunikationen, snarare än de aktörer som yttrat kommunikationen, att vara viktig.

Resultatkapitlet inleds med remissinstansernas argument. De argument som anfördes och som kan relateras till distinktionen lagligt/olagligt var nästan uteslutande contra-argument. Antalet argument som relaterar till huruvida en straffskärpning alls bör genomföras (T) begränsades sannolikt av att tio remissinstanser avstod från att kommentera den rättspolitiska frågan. Dock anfördes att domstolens möjlighet att utdöma proportionerliga straff hade inskränkts, värdet av stabilitet och den rättsliga principen om rättssäkerhet. Förutsebarhet som beståndsdel i rättssäkerhet, och stabilitet, kan jämföras med det rättsliga systemets funktion, vilken är att stabilisera normativa förväntningar över tid. Proportionalitet kan anses befinna sig i distinktionens utkanter medan åtminstone den juridiska principen om rättssäkerhet är en norm som trots att den står utanför rättskällorna enligt Baier och Svensson (2009, s. 99) är central

för rättens roll i samhället. Mer bekvämt inom gränsen för distinktionen befinner sig de argument som rör lagtextens utformning (T₄). Instanserna var kritiska mot att livstid nämns först och att tillämparen skulle tvingas söka i förarbeten för att kunna tolka texten.

”Lagstiftning genom förarbeten” var en återkommande formulering och även gällande lydelsen var rättssäkerhet ett centralt contra-argument.

I lagrådsremissen valde regeringen att byta ut utredarens lydelse (T₄) och motiverade valet av den nya lydelsen (T₅) med hänvisning till att fyra instanser hade föreslagit liknande lösningar, vilket tyder på förståelse för och acceptans av instansernas förmedlade information som premiss för det egna beteendet. Lagrådsyttrandet innehöll i princip uteslutande rättsligt relevanta contra-argument. Angående T gav Lagrådet medhåll till remissinstansernas kritik gällande att för kort tid gått sedan föregående lagändring. Regeringens föreslagna lagtext (T₅) ansågs vara inkompatibel med förarbetena och förutspåddes medföra tillämpningssvårigheter.

I regeringens proposition diskuteras angående T praxis från HD. Regeringen menade att utvecklingen är otillfredsställande, främst med hänvisning till moralisk information från rättens omvärld som det rättsliga systemet inte är öppet för, men också med hänvisning till proportionalitetsprincipen. Den proportionalitet regeringen avsåg var dock i förhållande till andra brott snarare än mord emellan. Som contra-argument tar regeringen upp att differentieringen inom kategorin mord riskerar att minska. Lydelsen (T₅) påstods tvärtemot vad Lagrådet hävdade vara tydlig och därmed rättssäker. Att Lagrådets argument angående risk för att livstidsstraff uppfattas som obligatoriskt inte bemöttes kan med Luhmanns teori tolkas som bristande kommunikation eller som avvisande.

I riksdagsdebatten förekom rättslig argumentation i förhållande till T. Återigen nämndes att proportionaliteten skulle bli lidande. Motsatsvis hävdade förespråkarna återigen att en straffskärpning hade återställt proportionaliteten, som minskat med HD:s praxis under senare år. De debattörer som var för straffskärpningen bemötte aldrig de upprepade contra-argumenten om differentiering. Att förståelse inte uppnåtts ter sig osannolikt utan det framstår som att debattörerna var avskräckta från kommunikation alternativt att syftet varit dissensus. Om även de argument som rörde kritik av beredningen tillåts vara rättsliga, med motiveringen att regeringen genom att utreda internt i departementet kringgick praxis gällande hur en utredning bör gå till, kan konstateras att de argumenten togs upp i ärendebatten utan att

bemötas. Redan under remissrundan lyftes frågan av Örebro tingsrätt och av Advokatsamfundet, det var dock inget centralt argument. Lagtexten diskuterades inte, med mer än att Lagrådets kritik nämndes som contra-argument.

Ur ett perspektiv som utgår från det rättsliga kommunikationssystemet kan två sammanlänkade problem i lagstiftningsprocessen identifieras. Exkluderas anförda argument som inte berör rättens kod, reduceras antalet, och framförallt andelen, kraftig. Speciellt i de två senare skedena i lagstiftningsprocessen. Fördelningen mellan pro-argument och contra-argument blir också ojämn eftersom instanserna i stor utsträckning var kritiska till utredarens föreslagna lydelse (T₄). Om argumenten istället avgränsas till de som framfördes i förhållande till den lydelse som faktiskt senare blev lag (regeringens föreslagna lydelse, T₅) uppstår ett liknande förhållande, dock mellan enbart Lagrådet – som enda instans som hade möjlighet att yttra sig över det – och regeringen. Med lite välvilja kan även de fyra instanserna som hade förslag liknande T₅ placeras på regeringens sida i frågan, även om två av dem, Östersunds tingsrätt och Åklagarmyndigheten, uttryckte kritik mot behovet av en straffskärpning.

Rättsliga argument emot en straffskärpning (T) rörde bland annat proportionalitet inom brottet mord, differentiering av straffet och stabilitet. Oberoende av lagtextens lydelse kvarstod relevansen i dessa contra-argumentet genom lagstiftningsprocessen. Regeringen instämde i att differentieringen skulle minska. Majoriteten av argumenten berörde utredarens lydelse (T₄), som kritiserades så starkt att den byttes ut. Därmed försvann en mycket stor andel av den rättsliga kommunikationen i lagstiftningsprocessen. De enda som kommenterade regeringens lydelse var Lagrådet och regeringen. Det finns därför från det rättsliga delsystemets perspektiv belägg för påståendet att lagen i huvudsak stiftades på för systemet irrelevant icke-rättslig kommunikation, främst rörande huvudtesen, och utan att lagens applicerbarhet granskats tillräckligt då den ärendeberedning som RF uttrycker kan påstås ha uteblivit angående regeringens lydelse. Utifrån påståendet likar situationen som uppstod då lagen trädde i kraft den som enligt Luhmanns beskrivning inte kan fungera i det funktionellt differentierade samhället, nämligen att rätten inte längre genom autopoiesis upprätthöll gränsen mot sin omvärld utan fick in andra koder och funktioner i sitt system. Det bestod då inte enbart av element som producerats inom systemet och kunde därmed inte längre fylla sin funktion: att stabilisera normativa förväntningar över tid. Det rättsliga systemet var avdifferentierat.

Sett ur Luhmanns vinkel var det därmed väntat att HD år 2016 genom att, med argument liknande Lagrådets, återgå till det rättsläge som rådde innan straffskärpningen trädde i kraft, återställde den autopoietiska normen. Rätten vände sin binära kod mot sig självt och fattade ett beslut som refererade till det egna systemet, snarare än till dess omvärld. Domen återförde kommunikationen till det politiska systemet, vars beroende av rätten genom deras delade strukturella koppling i sin tur ledde till ett misslyckande i funktionen att producera kollektivt bindande beslut. Ett nytt försök påbörjades dock av regeringen förra året. Att utse en lagman till speciell utredare och att uttryckligen begränsa den efterföljande promemorian, mindre subtilt benämnd *livstidsstraff för mord*, till att hantera den juridiska aspekten tyder på att det nya förslaget om lagändring i högre utsträckning än det förra kommer att utgöras av rättslig kommunikation.

I förhållande till frågeställningarna blir således svaret att rättssystemet var tvunget att refusera lagen på grund av att argumentationen under lagstiftningsprocessen inte i tillräckligt hög grad kommunicerades på rättens språk. I förhållande till King och Thornhills resonemang i inledningen av kapitlet kan förvisso inte uteslutas den alternativa förklaringen att kommunikationen snarare är att betrakta som politisk och att rättssystemet först vid tillämpningen valde vad som är att betrakta som lagligt. Det förekom mycket kommunikation som kan betraktas som rättslig, och en stor del av den fick sådant genomslag att lydelsen (T₄) ändrades. I och med det föll dock kommunikationens relevans bort och det var hos regeringen denna rättsliga kodning (olaglig) fick genomslag. En slutsats blir att kommunikationen var otillfredsställande oavsett.

8. Slutsats

Uppsatsen innehåller en hel del empiri vilket möjliggör en grundlig klarläggning av argumentationen, som i sin tur åskådliggör kontroversen kring straffskärningen. Teorin bidrar med en rimlig förklaring, som konkurrerar med de rättsdogmatiska, till varför straffskärningen inte kunde accepteras av HD. Slutsatsen att brist på kommunikation är problemet gör inget anspråk på generaliserbarhet men erbjuder en förklaring med stöd i empiri. Resultatet liknar den beskrivning Wahlgren ger av den rättsliga rationalitetens krav på remissförfarandet (*se punkt 3.1*). Att instansernas yttranden gjordes obsoleta med den nya lydelsen som de inte yttrat sig över annat än indirekt kan enligt resonemanget ha lett till att lagen bland annat ur ett rättsligt perspektiv saknat legitimitet, vilket överensstämmer med Luhmanns teori där legitimitet kommer inifrån systemet. Wahlgren nämnde även att oenighet i lagstiftningsprocessen kan vara bra i den mån slutresultatet gagnas av att olika argument provas och kritiseras. Slutresultatet i det här ärendet kan inte anses vara positivt annat än att det enligt Luhmann kan ha stärkt rättssystemets autopoietiska norm. En parallell som kan dras både till Patersons och Teubners studie och till Griffiths artikel, är att skilda operationer hos olika system i en beslutsprocess gör processen mer komplex än en linjär beskrivning kan redogöra för, och kan förklara en tillämpning som inte sammanfaller med lagstiftarens intentioner. Gällande förhållandet till den allmänna opinionen kan konstateras att argumentationen, liksom Roberts beskriver, tyder på att de flesta partier uppfattar opinionen som positivt inställd till strängare straff och att den innehåller den typ av argument som Victor associerar med lagstiftning som syftar till att lugna opinionen.

Ett uppenbart område för vidare studie är en uppföljning av ärendet efter det att den nu pågående utredningen eventuellt blivit till en proposition, och eventuellt även blivit antagen i lag och tillämpad. Resultatet väcker också frågor om den strukturella kopplingen, RF, är tillräcklig för att tillgodose ett sociologiskt krav på kommunikation mellan det politiska och det rättsliga delsystemet eller om kommunikationen, som i förevarande fall, blir för ensidig. Flera myndigheter svarade, vilket RF kräver, men utan att lämna någon erinran. Lagen stiftades också utan att remissinstanserna blivit instruerade att yttra sig om den specifika lydelsen, och denna omständighet var ändå inte sådan att Lagrådet kritiserade beredningen, vilket kan ske. Om den strukturella kopplingen inte lyckas inkludera rättslig kommunikation finns risk att det rättsliga delsystemet betraktar fler lagar som existentiella hot, i den mån kommunikationen under lagstiftningsprocessen bör betraktas som både rättslig och politisk.

Källförteckning

Vetenskapliga källor

Andersen, H & Kaspersen, L. B. (2007). *Klassisk och modern samhällsteori*. 3. Uppl., Lund: Studentlitteratur AB.

Asp, P., Jareborg, N. & Ulväng, M. (2010). *Kriminalrättens grunder*. Uppsala: Iustus förlag AB.

Baier, M & Svensson, M. (2009). *Om normer*. Malmö: Liber AB.

Bergström, G. & Boréus, K. (red.). (2012). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3. Uppl., Lund: Studentlitteratur AB.

Brans, M & Rossbach, S. (1997). The autopoiesis of administrative systems: Niklas Luhmann on public administration and public policy. *Public administration*, 75(3), ss. 417-439. ISSN: 0033-3298.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. Uppl., Malmö: Liber AB.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. Uppl., Lund: Studentlitteratur AB.

Engdahl, O & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv: Grundläggande begrepp och teorier*. 2. Uppl., Lund: Studentlitteratur AB.

Griffiths, J. (2003). The Social Working of Legal Rules. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 35(48), ss. 1-84. DOI: 10.1080/07329113.2003.10756567.

Hydén, H. (2002). *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Jönhill, J. I. (1997). *Samhället som system och dess ekologiska omvärld: en studie i Niklas Luhmanns sociologiska systemteori*. Diss. Lund: Lunds universitet.

King, C. & Thornhill, M. (2003). *Niklas Luhmann's theory of politics and law*. New York: Palgrave Macmillan.

Lappi- Seppälä, T. (2012). Penal policies in the Nordic countries 1960-2010. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 13, ss. 85-111. DOI: 10.1080/14043858.2012.740858.

Luhmann, N. (1981). The improbability of communication. *International social science journal*, 33(1), ss. 122-132. ISSN: 0020-8701.

Luhmann, N. (1990). *Political theory in the welfare state*. Berlin: Gruyter.

Luhmann, N. (1992). What is communication? *Communication theory*, 2(3), ss. 251-259. DOI: 10.1111/j.1468-2885.1992.tb00042.x.

Luhmann, N. (2000). *The reality of the mass media*. Stanford: Stanford university press.

Mathiesen, T. (2005). *Rätten i samhället: En introduktion till rättssociologin*. Lund: Studentlitteratur AB.

Næss, A. (1971). *Empirisk semantik*. Stockholm: Kungliga boktryckeriet P.A. Norstedt & söner.

Paterson, J. & Teubner, G. (2005). Changing maps: Empirical legal autopoiesis. I Banakar, R. & Travers, M. (red.). *Theory and method in socio-legal research*. Oxford: Hart Publishing, ss. 215-237.

Roberts, J. V. (1992). Public Opinion, Crime, and Criminal Justice. *Crime and Justice*, 16, ss. 99-180.

Tham, H & Von Hofer, H. (2013). Punishment in Sweden: A Changing Penal Landscape. I Ruggiero, V & Ryan, M. (red.) *Punishment in Europe: A Critical Anatomy of Penal Systems*.

London: Palgrave Macmillan. ISBN: 978-1-137-02821-1. [https://link.springer-com.ludwig.lub.lu.se/content/pdf/10.1057%2F9781137028211_3.pdf](https://link.springer.com/ludwig.lub.lu.se/content/pdf/10.1057%2F9781137028211_3.pdf) [2018-03-22].

Victor, D. (1995). *Varning för straff: Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Fritzes förlag.

Wahlgren, P. (2008). *Lagstiftning: Problem, teknik, möjligheter*. Stockholm: Norstedts juridik AB.

Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and method*. 2. Uppl., London: SAGE Publications.

Zetterström, S. (2012). *Juridiken och dess arbetssätt: en introduktion*. 2. Uppl., Uppsala: Iustus förlag.

Övriga källor

Cantwell, O. (2016). Nya mordlagen ett djupt genant fiasko. *Aftonbladet*, 4 februari. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/oisincantwell/article22205492.ab> [2018-02-01].

Eka, A. (2018). Regeringsform (1974:152) 7 kap. 2 §, Lexino 2018-01-01 [2018-05-01].

Justitiedepartementet (1962). *Med förslag till brottsbalk* (Kungl. Maj:ts Proposition 1962:10). Stockholm: Kungl. Maj:ts kansli.

Justitiedepartementet (1994). *Ett effektivare brottmålsförfarande* (Regeringens proposition 1994/95:23). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiedepartementet (2005). *Om omvandling av fängelse på livstid* (Regeringens proposition 2005/06:35). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiedepartementet (2009). *Straffet för mord m.m.* (Regeringens proposition 2008/09:118). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiedepartementet (2010). *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.* (Regeringens proposition 2009/10:147). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiedepartementet (2013). *Skärpt straff för mord*. Promemoria, Ds 2013:55.

Justitiedepartementet (2014a). *Skärpt straff för mord* (Regeringens proposition 2013/14:194). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiedepartementet (2014b). *Samanställning av remissyttranden: Skärpt straff för mord Ds 2013:55*. Ju2013/5925/L5.

Justitiedepartementet (2014c). *Lagrådsremiss skärpt straff för mord*.

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/lagradsremiss/2014/01/skarpt-straff-for-mord/>

Justitiedepartementet (2016). *Uppdrag angående utformningen av straffbestämmelsen om mord*. Promemoria, Ju2016/07750/LP.

<http://www.regeringen.se/4ab5dc/contentassets/1acb9e5b1d254e95bb2c14b26aa2e630/uppdra-g-angaende-utformningen-av-straffbestammelsen-om-mord.pdf> [2018-03-03].

Justitiedepartementet (2017). *Livstidsstraff för mord*. Promemoria, Ds 2017:38.

Justitiekommittén (2013). *Skärpt straff för mord (2013/14:JuU28)*. Stockholm: Sveriges riksdag.

Lagrådet. (2014). Lagrådets yttrande 2014-02-06 Skärpt straff för mord.

<https://www.lagradet.se/yttranden/Skarpt%20straff%20for%20mord.pdf> [2018-03-25].

Lapidus, A. (2014). En massmördare på väg mot friheten. *Expressen*, 12 februari.

<https://www.expressen.se/nyheter/inloggad/en-massmordare-pa-vag-mot-frihet/> [2018-02-01].

NJA 1985 s. 510.

NJA 1999 s. 531.

NJA 2007 s. 194.

NJA 2013 s. 376.

NJA 2016 s. 3.

NJA 2016 s. 809.

Regeringskansliet (2003). *Svara på remiss: hur och varför? Om remisser av betänkanden från Regeringskansliet*. Promemoria, 2003:2.

<http://www.regeringen.se/49b6b4/contentassets/b682c0e61b4c40c9ab88d227707c47b5/svara-pa-remiss---hur-och-varfor-pm-200302> [2018-03-31].

Regeringskansliet (2018). *Frågor och svar om kommittéer*. <http://www.sou.gov.se/fragor-och-svar-om-kommitteer/> [2018-02-24].

Remissyttranden Ds 2013:55 (Dnr Ju2013/05925/L5):

Barnombudsmannen

Brottsförebyggande rådet

Brottsofferjourernas riksförbund

Brottsoffermyndigheten

Domstolsverket

Försvarmakten

Göteborgs tingsrätt

Helsingborgs tingsrätt

Hovrätten för västra Sverige

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet

Justitiekanslern

Kriminalvården

Rikspolisstyrelsen

Rädda barnen

Rättsmedicinalverket

Socialstyrelsen

Statskontoret

Stockholms universitet

Svea hovrätt

Sveriges advokatsamfund

Sveriges domareförbund

Säkerhetspolisen
Södertörns tingsrätt
Umeå tingsrätt
Ungdomsstyrelsen
Åklagarmyndigheten
Örebro tingsrätt
Örebro universitet
Östersunds tingsrätt
Övervakningsnämnden i Linköping
Övervakningsnämnden i Uppsala

Sunnqvist, M. (2016). Mord, prejudikattolkning och lagtolkning. *Svensk juristtidning*, 2016, ss. 541-553. <http://svjt.se/svjt/2016/541> [2018-03-21].

Straffnivåutredningen (2007). *Straffskalan för mord* (SOU 2007:90).

Sveriges riksdag (2014). Riksdagens protokoll 2013/14:105 tisdagen 29 april. <https://data.riksdagen.se/fil/F307A112-6DAE-4D0C-874C-891DD857BBAE> [2018-03-05].

Sveriges riksdag (2017a). *Beslut om lagar*. <https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/riksdagens-uppgifter/beslut-om-lagar/> [2018-02-24].

Sveriges riksdag (2017b). *Så arbetar utskotten*. <http://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/arbetet-i-riksdagen/sa-arbetar-utskotten/> [2018-02-25].

Sveriges riksdag (2017c). *Debatter och beslut i kammaren*. <http://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/arbetet-i-riksdagen/debatter-och-beslut-i-kammaren/> [2018-02-25].

Sveriges riksdag (u.å.). *Skärpt straff för mord*. http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/skarpt-straff-for-mord_H101JuU28 [2018-02-25].

Westfelt, L. (2015). *Livstidsdomar: utveckling och faktisk strafftid* (Brottsförebyggande rådets kortanalys). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

https://www.bra.se/download/18.779f51ff14b839896441362/1427115291529/2015_Livstidsdomar.pdf [2018-02-17].

Åkerman, M. (2013). Det känns som valflask. *Svenska dagbladet*, 30 augusti.
<https://www.svd.se/det-kanns-som-valflask> [2018-02-01].

Åklagarutredningen (1992). *Ett reformerat åklagarväsende* (SOU 1992:61).

Bilaga 1: Remissinstansernas argument

Materialet som analyserats nedan består av de 31 remissyttranden som lämnats i svar på utredarens promemoria (Justitiedepartementet 2013). En beskrivning av hur beteckningarna utläses finns på s. 19.

Tillstyrker helt (5)

Brottsofferjourernas riksförbund

T: Straffet för mord bör skärpas.¹⁰

P1. Mord är – med undantag för folkmord – lagens allvarligaste brott.

P1P1. Om dödandet sker under mindre allvarliga former blir brottsrubriceringen dråp och inte mord.

Kriminalvården

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Enligt myndighetens bedömning kan det inte uteslutas att tidsbestämt straff för mord används i ännu mindre utsträckning än vad som förutses i promemorian.

P1C1. I de fall en gärning bedöms som mord, föreligger enligt kriminalvårdens bedömning oftast någon eller några försvårande omständigheter.

C2. En icke tidsbestämd påföljd kan göra det svårare att planera verkställigheten utifrån krav på säkerhet och samhällsskydd och samtidigt främja återanpassning.

Rikspolisstyrelsen

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Andelen mördare som döms till livstidsstraff har minskat från 44 procent till under tio procent.

P2. Samhällets reaktion borde stå i proportion till brottets allvar.

P1P2. Mord är det grövsta av de allvarliga våldsbrotten och ett angrepp på den mest grundläggande mänskliga rättigheten.

Rädda barnen

—

¹⁰ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårande omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2013, s. 7).

Ungdomsstyrelsen

—

Tillstyrker delvis / lämnar delvis utan erinran / har synpunkter i vissa delar (8)

Barnombudsmannen

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Förslagen så som de är utformade kan påverka barn som brottsoffer och barn till personer som dömts för mord vilket promemorian saknar resonemang kring.

P1C1. När en förälder döms för mord på ett barns andra förälder kan det vara viktigt att ha en tid att förhålla sig till, för att kunna förutse vad som kommer att hända framöver och förbereda sig på detta.

P1P1C1. Det är inte nödvändigtvis längden på straffet som ger brottsoffret, det vill säga barnet i den här situationen, trygghet och upprättelse.

P2C1. Ett tidsbestämt straff ökar förutsebarheten för barnet vilket är viktigt för barnets möjlighet att hantera en förälders frihetsberövande och planera en vardag utan den föräldern, vilket kan leda till en ökad känsla av trygghet.

Brottsoffermyndigheten

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.¹¹

C1. Att kasta om ordningsföljden i straffskalan bidrar inte till att klargöra att livstid ska utdömas om försvårande omständigheter föreligger.

P1C1. Istället borde det tilläggas i 3 kap. 1 § BrB att livstid ska väljas vid försvårande omständigheter.

Domstolsverket

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

P1. Domstolsverket delar bedömningen att det inte är lämpligt att gradindela brottet.

P2. Av de tre lagtekniska lösningar som diskuteras i promemorian framstår den variant som valts som den bättre.

C1. Det är enligt verket olämpligt att lagstifta genom förarbeten.

ΦC1. Det krävs att tillämparen tar del av förarbetena för att förstå att livstid ska vara normalstraffet för mord vid försvårande omständigheter.

¹¹ Utredaren föreslog alternativ tre: "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid eller på viss tid, lägst tio och högst arton år." (Justitiedepartementet 2013, s. 85).

C2. Den valda lösningen skulle kunna förstås som att straffet som nämns först generellt ska uppfattas som normalstraff.

P1C2. Av tradition preciserar inte brottsbalken några normalstraff, utan påföljderna anges alltid i samma ordning med den lindrigaste påföljden först.

C4. Sammantaget är det svårt att bedöma vilken effekt den föreslagna lagändringen kommer att få.

Svea Hovrätt

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Den föreslagna lagbestämmelsen uppfyller inte krav på legalitet och förutsebarhet.

P1C1. Promemorians syfte kommer inte till uttryck i den föreslagna lagtexten.

P1P1C1. Ordalydelsen ger ingen vägledning om i vilka fall påföljden bör bli livstid eller viss tid.

C2. I brottsbalkens systematik följer inte att en påföljd som nämns först ska ha företräde.

Sveriges Domareförbund

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. En förhållandevis betydande nackdel med den föreslagna modellen är att den bryter med brottsbalkens systematik där den mildaste påföljden anges först.

C2. Det är svårt att utifrån lagtexten dra slutsatser om syftet med den ändrade ordningsföljden.

C3. Alternativ två är bättre.¹²

C1C3. Det kan förvisso vara vanskligt att välja ut förhållanden som ska utgöra grovt brott.

P1C3. Det finns gott om exempel på liknande stadganden och praxis att hämta vägledning från.

P2C3. Att normalstraffet uttrycks med en konstruktion om grovt brott ser inte Domareförbundet som något problem.

C2C3. Eventuellt minskade möjligheter att beakta billighetsskäl är beaktansvärt.

Södertörns tingsrätt

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Det kan inte uteslutas att gränsdragningen mellan mord och dråp förändras.

¹² "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse i lägst tio och högst arton år. Är brottet grovt, döms till fängelse på livstid. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om [...]." (Justitiedepartementet 2013, s. 83).

P1C1. Förslaget kommer sannolikt medföra att straffmätningen flyttas till den övre delen av straffskalan, vilket medför att den nedre delen tillämpas i mer begränsad omfattning.

C2. Tingsrätten efterlyser en mer fördjupad analys av de konsekvenser förslaget kan medföra gällande omvandling av livstidsstraffet.

Umeå tingsrätt

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Förslaget är inte förenligt med modern lagstiftningsteknik.

P1C1. Förslaget medför lagstiftning genom förarbeten. Straffskärpningen skulle inte gå att utläsa i lagtexten, läsaren skulle behöva ta del av förarbetena.

C2. Alternativ två är bättre.

P1C2. Tydlighetskravet uppfylls då straffskärpningen framgår av lagtexten.

P2C2. De skäl som i promemorian tas upp mot alternativ två framstår inte som särskilt starka.

P1P2C2. Det bör inte finnas anledning att förutsätta att det föreligger försvårande omständigheter i majoriteten av de fall som domstolarna dömer för mord.

P1P1P2C2. Den praxis som återges i promemorian ger inte stöd för ett sådant antagande.

P2P2C2. Vad gäller billighetsskäl kan rätten med stöd av 29 kap. 5 § BrB döma till lindrigare straff.

P3P2C2. Kvalifikationsgrunder behöver inte anges i lagtext, vilket undviker problem med att de skulle uppfattas som uttömmande.

Östersunds tingsrätt

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Den föreslagna lagtexten är inte tillräckligt tydlig och förutsägbar.

P1C1. Lydelsen ger inte någon närmare ledning för hur bedömningen huruvida ett livstidsstraff eller ett tidsbegränsat straff ska utdömas.

P2C1. Att närmare vägledning ges i förarbeten torde, åtminstone ur en pedagogisk synvinkel, inte vara tillräckligt.

P1. Alternativ tre (T₄) är att föredra framför alternativ ett och två.

T: Straffet för mord bör skärpas.

C2. Någon omfattande praxis har inte hunnit skapas sedan 2009.

C3. Reformen 2009 har inte blivit föremål för någon grundligare utvärdering.

C1C3. Syftet med reformen torde dock inte ha varit att antalet livstidsstraff skulle minska så drastiskt som de verkar ha gjort, vilket talar för att nu ändra regeln även om någon riktig utvärdering inte gjorts.

Avstyrker helt (10)

Hovrätten för västra Sverige

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Det kan ifrågasättas om synen i samhället verkligen blivit mera sträng när det gäller mord och andra mycket allvarliga våldsbrott.

C2. I den mån synen på de mycket allvarliga våldsbrotten har förändrats anser hovrätten att förändringen fått genomslag genom ändring i straffskalan 2009, straffmättningsreformen 2010 och avskaffandet av preskription.

C3. Hovrätten ifrågasätter om det finns något belägg för att ett utökat bruk av livstids fängelse som påföljd för mord skulle få till följd att denna typ av brottslighet minskade.

(**C4.** Förslaget är kontraproduktivt.)

P1C4. Ett syfte med ändringen 2009 var att differentiera straffmätningen (prop. 2008/09:118).

φ**P1C4.** Förslaget innebär att möjligheten till en sådan differentiering i princip helt försvinner i de fall försvårande omständigheter föreligger.

C5. En nyansering av straffen för mord bör så långt möjligt ske vid straffmätningen.

φ**C5.** Bedömningen av strafftidens längd kommer i fall med försvårande omständigheter ske när livstidsstraffet omvandlas till ett tidsbestämt straff.

Göteborgs tingsrätt

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Det är önskvärt att utreda samhällets syn på allvarliga våldsbrott innan man genomför ytterligare ändringar.

P1C1. Tingsrätten utgår ifrån att de omständigheter som ligger till grund för påståendet att synen på allvarliga våldsbrott har förändrats är desamma som anges i SOU 2007:90 och prop. 2008/09:118.

P1P1C1. Det kan ifrågasättas om det skett så stora och övergripande förändringar i synen på allvarliga våldsbrott sedan 2009.

C2. Det finns ytterligare anledningar att ifrågasätta syftet eller vilken effekt lagstiftaren vill uppnå med förslaget.

P1C2. Höjningen av straffet kommer knappast att få någon direkt betydelse utifrån brottsförebyggande synpunkt och troligtvis endast marginella effekter för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

P1P1C2. Utredningen ger uttryck för detta.

Åklagarmyndigheten

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Straffnivåerna för mord har ökat sedan ändringen av straffskalan 2009 och ändringarna i kap. 29 §1 BrB 2010.

P1C1. Av tillgänglig statistik går detta att utläsa.

C2. Uttalanden om i vilken omfattning livstidsstraffet ska komma till användning är inte helt förenliga.

P1C1. I promemorian anges dels att livstidsstraffet ska tillämpas vid försvårade omständigheter, dels att det ska tillämpas i majoriteten av fallen.

P1. Enligt min uppfattning har domstolarna i vissa fall visat alltför stor återhållsamhet med att tillämpa livstidsstraffet, antagligen på grund av författningskommentaren till 2009 års ändring som kan tolkas som att livstid ska utdömas endast vid återfall eller upprepad brottslighet.

C1P1. HD har dock i NJA 2013:38 uttalat att sådana omständigheter inte behöver föreligga.

C3. Straffet har redan skärpts sett till tidigare praxis.

P1C3. HD har uttalat att standardstraffet för mord ska vara 14 års fängelse.

C4. Praxis ligger i linje med 2010 års reform.

φC4. Mot denna bakgrund kan ifrågasättas om det finns tillräckliga skäl att nu ändra lagstiftningen i syfte att åstadkomma en ytterligare skärpning.

C5. Departementspromemorian saknar en närmare redogörelse för straffvärdesbedömningen vid mord utan försvårade eller förmildrande omständigheter.

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C6. Det kan ifrågasättas om den valda lagstiftningstekniken uppnår syftet.

P1C6. Det är knappast möjligt att utläsa ur den föreslagna lagtexten i vilken utsträckning livstids fängelse ska väljas.

φP1C6. Motivuttalanden är inte formellt bindande för domstolarna.

P2C6. En tillämpning i enlighet med de föreslagna motivuttalandena frångår de principer om straffvärdebedömning och straffmätning som ligger till grund för innehållet i 29 kap. BrB.

C7. Det kan uppstå oönskade tröskeeffekter mellan mord utan förmildrande eller försvårade omständigheter och dråp.

P1C7. Detta borde stå i strid med ett av skälen för 2009 års reform som var att minska utrymmet för tröskeeffekter.

Örebro tingsrätt

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Den föreslagna lagtexten är inte adekvat för syftet.

P1C1. Av brottsbalkens systematik följer inte att ett straff som nämns först ska ha något företräde.

C2. Departementspromemorian synes närmast vara ett försök att lagstifta genom förarbetsuttalanden.

P1C2. Av rättssäkerhetsskäl ställer sig tingsrätten avvisande till en sådan metod.

T: Straffet för mord bör skärpas.

C3. I promemorian saknas noggranna analyser och lagtekniska överväganden.

φC3. Frågan om skärpt straff är sådan att den kräver att sådan görs inom ramen för ett sedvanligt utredningsförfarande och alltså inte endast på sätt som nu skett.

Brå

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Mord har alltid betraktats som ett av de mest förkastliga brotten och det är svårt att tänka sig att avskyn mot detta brott var lägre för några decennier sedan.

C2. Det finns ingen empiri som visar att allmänheten anser att dagens straffnivå är för låg.

C3. Det finns empiri som pekar i riktning mot att allmänheten tror att strafftiderna för allvarliga våldsbrott som döms ut idag är lägre än vad som egentligen är fallet (Brå refererar till: Jerre & Tham 2010).

C1C3. Även om tillgången till studier som belyser allmänhetens inställning till straff är begränsad.

C4. Förslaget innebär att proportionalitetsprincipen delvis sätts åt sidan då domstolarnas utrymme att göra en nyanserad bedömning minskar genom att tröskeln sätts lägre för när livstidsstraff bör dömas ut.

C5. Lagstiftarens intentioner kanske inte uppfylls och rättstillämpningen kan bli oklar och osäker.

P1C5. Det kan hända att tröskeln för försvårade omständigheter höjs i den faktiska rättstillämpningen.

P2C5. Ett tryck kan uppstå att döma för dråp eller till rättspsykiatrisk vård eller att straffet justeras i samband med tidsomvandlingen.

C6. En inskränkning av proportionalitetsprincipen kan uppfattas som orättvis i den allmänna debatten.

P1C6. Den dagen kommer att inträffa då straffet för ett synnerligen allvarligt mordfall jämförs med ett mord av normaltyp.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Straffet för mord har redan skärpts flera gånger de senaste åren.

C2. En skärpning kan inte motiveras med hänvisning till straffen i övriga nordiska länder.

P1C1. Fängelse på livstid är en undantagsföreteelse i till exempel Danmark.

P2C2. Detta framgår av promemorian.

C3. Ett höjt straff kan inte förväntas få en preventiv effekt.

C4. Det finns inte några belägg i kriminologisk forskning för att det allmänna rättsmedvetande inte skulle acceptera en straffskala som i praktiken sträcker sig från fängelse i tio år till livstid.

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C5. Fakultetsstyrelsen förkastar också den tekniska lösningen att nämna fängelse på livstid före fängelse på viss tid.

P1C5. Detta strider mot den etablerade systematiken i brottsbalken och i andra straffbestämmelser, där de lindrigare alternativen nämns först.

Stockholms universitet

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Nuvarande rättsläge är bättre ur proportionalitetsavseende.

φC1. Proportionalitet är en grundprincip i den rättsstatliga och rättvisa straffrätten.

P1C1. Den föreslagna ändringen gör att utrymmet för gradering blir obefintlig vid domstillfället för de brott som hamnar på den övre sidan av gränsen, och ett relativt begränsat antal fall ska samsas om övriga straffskalan.

P2C1. Ringare brott är vanligare än grova brott, även för mord. Livstidsstraffet bör därför vara förbehållet de grövsta fallen.

P3C1. HD:s avgörande från 2007 satte stopp för en oproportionerligt sträng utveckling, denna utveckling finns dock inte med i promemorian (Justitiedepartementet 2013, ss. 61-67).

C2. Det bör särskilt beaktas att lagstiftaren genomförde ändringar så sent som 2009.

φC2. Vid sidan av de rena sakskalet bör också beaktas värdet av en viss stabilitet.

C3. Åtskilliga fall som innan lagändringen ledde till tio års fängelse leder nu till straff mellan 12 och 16 år.

(φC3. Ändringen 2009 ledde till en straffskärpning, behov av en ny finns ej.)

C4. Förutsebarhet är en grundläggande princip i rättsstatlig lagstiftning.

(φC4. Förslaget innebär fler livstidsstraff och livstidsstraff medför låg förutsebarhet.)

P1C4. Det var därför internering och ungdomsfängelse avskaffades.

C5. Den domstol som dömer ut livstidsstraffet har ingen överblick över straffets faktiska innebörd och kan inte fastställa brottets exakta straffvärde.

P1C5. Utredningen framhåller detta problem men bortser därefter från det.

P2C5. Principerna för omvandling kan ändras över tid.

P1P2C5. Värderingar utvecklades i skärpande riktning under 1990- och 2000-talen, och situationen kan då liknas vid 'reformation in pejus', dvs. ändringar i efterhand till den dömdes nackdel.

P3C5. Den faktiska strafftiden bestäms tidigast 10 år efter det ursprungliga domslutet.

C6. Omvandlingsbeslutet har karaktär av ett administrativt beslut.

φC6. Ju fler som döms till livstid, desto fler ges ett straff som inte tar hänsyn till straffvärdet i det enskilda fallet.

P1C6. Mordgärningens klandervärdhet blandas med omständigheter som inte har med straffvärdet att göra, såsom uppförande i fängelset och medverkan i egen rehabilitering.

C7. Individualpreventionen blir lidande då det är svårt att planera verkställigheten vid livstidsstraff.

C8. Ovissheten om när frigivning ska ske ses generellt som inhuman.

C9. Kostnaderna ett livstidsstraff innebär är inte obetydliga.

P1. Ökad användning av livstidsstraffet ger tydligt uttryck för att mord är det allvarligaste brottet.

C1P1. Det framstår som förhastat att påstå att dagens system inte ger uttryck för "samhällets definitiva avståndstagande från detta brott".

P1C1P1. Mord har redan nu en särställning i rättssystemet.

P2C1P1. Mord står i praktiken för alla livstidsdomar som döms ut i Sverige.

P2. Livstidsstraff tillgodoser intresset av samhällsskydd.

C1P2. Det kan knappast påstås att detta intresse korrelerar med brottets svårhet eller att detta intresse ensamt kan motiverat en ökad användning av livstidsstraff.

C10. Det framstår som relativt tydligt att de skäl som talar emot ett utökat användande av livstidsstraffet är starkare än de som talar för.

C11. Domstolarna rubricerar fler fall som mord, färre som dråp respektive vållande till annans död (illustrerat i figur 1, s. 16 remissyttrande Stockholms universitet)

C12. Domstolarna dömer fler till fängelse, färre till rättspsykiatrisk vård (illustrerat i figur 2, s. 16 remissyttrande Stockholms universitet).

C13. Domstolarna har höjt längden för det tidsbestämda straffet för mord (illustrerat i figur 3, s. 17 remissyttrande Stockholms universitet).

P1C13. Efter lagändringen 2009 har typstraffet höjts till 15 och 16 år.

C14. Antalet livstidsdomar har mer än trefaldigats från 1980-talet fram till HD:s avgörande 2007. (illustrerat i figur 4, s. 17 remissyttrande Stockholms universitet)

P1C14. Tidsserien som presenteras i promemorian visar inte detta eftersom den är för kort.

P2C14. Ökningen är inte en effekt av en minskning av rättspsykiatrisk vård annat än i enstaka fall.

P1P2C14. Data från Brå visar detta (figur 2).

P2P2C14. Straffnivåutredningen (SOU 2007:90) konstaterar att 90 procent av dem som befunnits skyldiga till dödligt våld kan vara psykiskt störda, alltså består ökningen av livstidsdömda fram till 2007 av ett ökat antal personer som lider av psykisk störning.

C15. Det tidsbestämda straffet efter omvandling av livstidsdomen har blivit längre (illustrerat i figur 5 s. 18 remissyttrande Stockholms universitet).

P1C15. Utvecklingen innebär en ökning från ca 15 år i början av 1990-talet till 25 år för år 2007, trots halvtidsfrigivningen under 1990-talet.

C16. Det finns inget i litteraturen som tyder på att domstolarnas skärpta syn på mord skulle vara i reaktion på att mordbrottsligheten i motsvarande grad skulle ha blivit grövre.

C17. En samlad bedömning ger vid handen att synen på dödligt våld generellt har skärpts de senaste 20 åren (straffet har skärpts i praktiken).

P1C17. Frågan är om en strängare syn på allvarliga våldsbrott måste leda till ett ökat antal livstidsdomar.¹³

C18. Avståndstagande mot mordets förkastlighet är föga variabel och talar mot behovet av straffskärpningar.

P1C18. Det finns inga empiriska belägg för att allmänheten kräver strängare straff.

P1P1C18. Allmänheten i Sverige och övriga Norden anser snarare att straffen för allvarliga våldsbrott är för stränga (Stockholms universitet refererar till: Jerre & Tham 2010; Balvig et al. 2010).

C19. Det är osannolikt att människors inställning till mordets förkastlighet skulle ha förändrats senare år eller ens senare decennier.

P1C19. Mord skiljer sig principiellt från övriga allvarliga våldsbrott eftersom det är det allvarligaste.

P2C19. Avståndstagandet är i princip totalt och knappast variabelt.

P3C19. När dödsstraffet avskaffades var detta inte ett uttryck för att samhällets syn blivit mindre avståndstagande.

P4C19. Det är osannolikt att Island och Norge, som inte har livstidsstraff, skulle ha en mindre fördömande syn på mord än Danmark, Sverige och Finland.

P5C19. Inte heller är det sannolikt att synen i Danmark är mindre avståndstagande än synen i Sverige och Finland som använder (eller har använt) livstidsstraffet i större utsträckning än Danmark.

Övervakningsnämnden i Linköping

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Den valda lagstiftningstekniken är inte tillfredställande.

P1C1. Det har inte angetts några rekvisit för en viss bedömning, utan livstidsstraffet har bara flyttats före den tidsbegränsade strafflatituden.

P2C1. Det bör åtminstone krävas att själva lagtexten anger något rekvisit som utpekar när livstidsstraff skall utnyttjas.

¹³ Frågan uppfattades som retorisk och kodades därför som contra-argument.

P3C1. Lagstiftning som yttermera handlar om vår lagstiftnings allvarligaste ingrepp i den personliga friheten bör i största möjliga mån vara tydligare än den föreslagna.

P1P3C1. Under beaktande av principerna att den offentliga makten utövas under lagarna och att straff bara kan ådömas med uttryckligt stöd i lag.

Örebro universitet

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Påföljdspraxis respektive lagstiftningen rörande mord har redan ändrats två gånger de senaste sju åren.

φC1. Rättsreglernas och rättspraxis stabilitet främjar förutsebarheten, dvs. legaliteten samt rättssäkerheten. Synen vinner även stöd i rättviseargument.

P1φC1. Enligt vår uppfattning bör dessa värden inte försvagas utan tungvägande skäl.

P1C1. Den första ändringen var NJA 2007 s. 194 och den andra var lagändringen 2009 (SFS 2009:36).

C2. Promemorian föreslår en ändring av påföljdspraxis i motsatt riktning till vad vi sett i samband med de två senaste ändringarna.

(φ C2. Förslaget är kontraproduktivt.)

P1C2. Domen 2007 kan ses som en reaktion på ökningen av utdömda livstidsstraff och domen framhöll att det inte fanns lagstöd för att betrakta livstid som normalstraffet.

P2C2. Efter lagändringen 2009 började domstolarna utnyttja spannet 10-18 år, vilket ledde till en vidare minskning av livstidsstraffet.

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.

C1. Örebro universitet vill uttrycka starka tvivel i fråga om den lagtekniska lösningen kan få avsedd effekt.

P1C2. I vilken ordning sanktioner i en straffbestämmelse nämns har ingen självständig betydelse.

P1P1C2. Straffmätning och påföljdsval styrs av ett komplext regelverk i enlighet med proportionalitets-, ekvivalens- och humanitetsprincipen.

P2C1. Den föreslagna lagändringens avsikt framgår endast av motiv till förslaget.

P1P2C1. Lagförarbeten är inte bindande för rättstillämparen.

C2. Förslaget är inte acceptabelt i en rättsstat.

P1C2. Svenska domstolars påföljdspraxis skulle då inte styras genom lag, utan av den exekutiva maktens önskemål i ett juridiskt icke-bindande dokument.

P1P1C2. Om lagtexten är intetsägande innebär det att det är förarbeten som ska åstadkomma ändringen.

P1P1P1C2. Förarbetena ger detaljerat uttryck för hur regeringen tycker att påföljder för mord ska väljas, men riksdagen röstar enbart om lagtexten.

Sveriges advokatsamfund

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Det saknas förutsättningar att genomföra förslaget.

P1C1. Straffskalan skärptes så sent som den 1 juli 2009.

P2C1. Den utvärdering som regeringen själv begärt från Brå har ännu inte genomförts (slutdatum 15 mars 2014).

C2. Departementspromemorians skäl är inte i sig tillräckliga för att motivera en ytterligare straffskärpning.

(**C3.** Förslaget är kontraproduktivt.)

P1C3. Att differentiera straffskalan var syftet med 2009 års reform.

P1P1C3. Den tidigare straffskalan erbjöd bara ett alternativ för mord då straffvärdet översteg 10 års fängelse.

P2P1C3. Möjligheten till differentiering av straffskalan hade gått förlorad med den nu föreslagna ändringen.

C4. Det måste fortsättningsvis gå att differentiera straffskalan.

P1C4. Flera händelser under senare år har visat att mord kan inbegripa händelser av mycket varierat slag.

C5. Att straffskalan för mord ska vara statisk utan möjlighet att differentiera straffet är feltänkt och stämmer inte överens med verkliga förhållanden.

P1C5. Merparten av alla andra brott är inte uppbyggda så.

C6. Att lämna ett sådant förslag i en promemoria framtagen på departementet är inte acceptabelt.

P1C6. En ändring som den som föreslås måste föregås av en grundlig analys och utredning.

P2C6. Den förra straffskärpningsreformen föregicks av noggrann analys.

C7. Till detta kommer att det dessutom finns anledning att tro att förslaget är en del i den partistrategiska planeringen inför 2014 års val.

Lämnar utan synpunkt i sakfrågan (2)

Helsingborgs tingsrätt

—

Rättsmedicinalverket

—

Lämnar utan erinran (6)

Försvarmakten

—

Justitiekanslern

—

Socialstyrelsen

—

Statskontoret

—

Säkerhetspolisen

—

Övervakningsnämnden i Uppsala

—

Bilaga 2: Lagrådets argument

Materialet som analyserats nedan är lagrådsyttrandet (Lagrådet 2014).

T: Straffet för mord bör skärpas.¹⁴

C1. Utgångspunkten för förslaget är den kriminalpolitiska ståndpunkten att mord i betydligt större utsträckning än hittills bör leda till fängelse på livstid som påföljd. Av remissutfallet framgår att denna utgångspunkt är långt ifrån oomstridd.

C1C1. Det ankommer inte på Lagrådet att ingå i prövning av själva utgångspunkten för förslaget.

C2. Straffskalan för mord ändrades så sent som år 2009, och år 2010 genomfördes en straffmättningsreform med avseende på bl.a. allvarliga våldsbrott.

(**φC2.** Straffskärpningen kommer för tätt inpå tidigare ändringar.)

P1P1C2. Vid remissbehandlingen har ifrågasatts om det mot denna bakgrund finns anledning att nu åter ta upp frågan om straffet för mord.

C1P1C2. Lagrådet har förståelse för dessa synpunkter men anser sig även i detta avseende ha att utgå från det ställningstagande som ligger till grund för förslaget.

T5: Lagtexten bör ha regeringens föreslagna lydelse.¹⁵

C3. Eftersom fängelse på livstid redan ingår i straffskalan för mord, kommer ändringen lagtekniskt snarast att innebära en begränsning av möjligheten att döma till fängelse på livstid.

C1C3. Motivuttalandena kan dock antagligen väntas leda till en viss straffskärpning.

C4. Den valda konstruktionen har visserligen förebilder inom specialstraffrätten, men den förekommer inte i brottsbalken.

C5. Den valda konstruktionen kan lätt missförstås på sådant sätt att livstids fängelse skulle vara en obligatorisk påföljd vid försvårade omständigheter.

P1C5. Innebörden har avsevärt större betydelse i mordparagrafen än i specialstraffrätten.

C6. Med den avsedda lydelsen blir uttalanden i lagmotiven inadekvata.

P1C6. Att det blir fängelse på livstid vid försvårade omständigheter är inte riktigt då också fängelse på viss tid står till buds.

P2C6. Flera andra uttalanden av likartad innebörd finns i remissen.

C7. Antagandet att livstidsstraff kommer att dömas ut i en majoritet av fallen stämmer kanske inte.

P1C7. Uppfattningen synes bygga på antagandet att domstolarna väljer livstid så snart omständigheterna är försvårade, vilket kanske inte kommer ske.

P1P1C7. Med en sådan uppfattning underskattar man de tolkningssvårigheter som ett genomförande av förslaget kan väntas medföra.

¹⁴ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårade omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2014c, s. 1).

¹⁵ "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårade, på livstid." (Justitiedepartementet 2014c, s. 4).

P2P1C7. Bedömningen av när omständigheterna ska anses vara försvårande borde komma att påverkas av paragrafens ändrade konstruktion.

P2C7. Ett antagande att försvårande omständigheter – i förhållande till ett tänkt normalfall – skulle föreligga i flertalet fall ter sig motsägelsefullt.

P1P2C7. Även om försvårande omständigheter skulle föreligga finns möjlighet att underskrida straffminimum.

P1P1P2C7. Psykisk störning och bristande omdömesförmåga kan antas förekomma i en inte obetydlig omfattning. Ytterligare är att märka att den som var under 21 år vid brottet aldrig får dömas till fängelse på livstid.

P1P1P1P2C7. jämför det i remissen i flera sammanhang åberopade rättsfallet NJA 2013 s. 376.

C8. Det kan förutses att ett genomförande av förslaget kommer att föranleda tillämpningssvårigheter i en inte obetydlig omfattning.

P1C8. Ett inte obetydligt antal rättsfall kommer att fordras innan en fast praxis har utvecklats.

C1C8. Med sin utgångspunkt att Lagrådet inte har att gå in på den kriminalpolitiska ståndpunkt som ligger till grund för förslaget anser sig Lagrådet emellertid inte böra motsätta sig detta.

Bilaga 3: Regeringens argument

Materialet som analyserats består av relevanta delar av prop. 2013/14:194

(Justitiedepartementet 2014a, ss. 8-10, 13-18, 20-22).

T: Straffet för mord bör skärpas.¹⁶

P1. Synen på allvarliga former av avsiktliga angrepp på enskildas fysiska integritet är strängare i dag än tidigare.

øP1. Förändras värderingarna i samhället måste straffnivåerna efter hand anpassas till det.

P1P1. Numera finns det en större medvetenhet om att sådana angrepp leder till psykiska påfrestningar.

P2P1. Det har också i större utsträckning uppmärksammats att offrets omgivning påverkas av brottsligheten liksom att de allvarliga våldsbrotten skapar rädsla och kan verka begränsande för en vidare krets av människor.

P3P1. Att acceptansen för våld i samhället har minskat framhålls även av Straffnivåutredningen (SOU 2007:90 s. 135).¹⁷

P2. Det finns anledning att tro att tillämpningen i praxis av livstidsstraffet har blivit snävare än vad förarbetena ger uttryck för.

P1P2. Högsta domstolen har i flera avgöranden prövat frågan om påföljden för mord. Vad som går att utläsa av dessa är att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord.

P1P1P2. I NJA 2007 s. 194 slog domstolen fast att livstidsstraffet bör förbehållas de allvarligaste fallen av mord. Enbart det förhållandet att mordet hade begåtts med kniv mot en skyddslös närstående i hennes hem ansågs inte vara tillräckligt för att motivera fängelse på livstid.

P2P1P2. I NJA 2013 s. 376. Uttalade domstolen att livstids fängelse ska tillämpas endast i de undantagsfall då ett tidsbestämt fängelsestraff på 18 år inte är tillräckligt, t.ex. då gärningsmannen har mördat mer än en person eller då omständigheterna annars är synnerligen försvårande.

P3P1P2. I NJA 2013 s. 376 konstaterade domstolen flera försvårande omständigheter men fann dock att straffvärdet var lägre än det annars hade varit eftersom gärningsmannen på grund av en psykisk störning hade nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande och bestämde straffet till 17 års fängelse.

P4P1P2. Totalt dömdes 85 personer till fängelse för mord begångna från halvårsskiftet 2009 till och med år 2011. Av dessa var andelen livstidsdömda drygt åtta procent.

P2P2. Den preliminära uppgiften för 2011 angående antalet lagförda för mord är 34 personer, det är den lägsta siffran sedan åtminstone 2002.

P3P2. Andelen av de som lagförs för mord som döms till livstid har sjunkit.

P1P3P2. Till och med 2006 dömdes knappt 44 procent av de fängelsedömda till livstid. Åren 2007, 2008 och 2009 minskade andelen till omkring 23, 36 respektive 23 procent. Åren 2010 och 2011 var andelen livstidsdömda ca 10 procent.

¹⁶ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårande omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2014 a, s. 1).

¹⁷ Innehållet på s. 135 i straffnivåutredningen beskrivs kortfattat i en fotnot på s. 33.

- C1.** Enligt Brå faller allt färre offer för dödligt våld.
- P1C1.** Det genomsnittliga antalet fall av dödligt våld 1990–1994 var 106 per år, medan genomsnittet 1995–1999, 2000–2004 och 2005–2010 var 93, 95 respektive 88 fall per år. Även under de senaste åren har trenden varit nedåtgående. Åren 2011 och 2012 var antalet fall 81 respektive 68.
- C2.** Det kan ifrågasättas om en skärpning kan motiveras utifrån att den skulle kunna fylla en direkt brottsförebyggande funktion.
- C1C2.** Det är inte uteslutet att ett skärpt straff ger vissa indirekta preventiva effekter genom att det än tydligare markerar samhällets avståndstagande och på så sätt bekräftar och ytterligare förstärker den negativa attityden till sådan brottslighet.
- C3.** En jämförelse med straffnivåerna i de övriga nordiska länderna kan inte ge något klart stöd för att straffet bör skärpas.
- P3.** Mord utgör ett angrepp på den mest grundläggande av alla rättigheter, nämligen rätten till liv.
- P4.** Samhällets reaktion – där livstidsstraffet fyller en viktig funktion som det yttersta fördömandet – återspeglar inte fullt ut allvaret i brottsligheten idag.
- C4.** Regeringen delar uppfattningen att den strängare synen på mord redan har fått visst genomslag till följd av den reform som genomfördes 2009.
- P1C4.** Straffnivån har höjts genom möjligheten att döma till längre tidsbestämda straff.
- P5.** Straffet ska återspegla hur allvarligt, klandervärt, det brott som den tilltalade döms för är.
- P1P5.** Detta följer av principerna om proportionalitet och ekvivalens.
- P2P5.** Att beröva någon livet får anses vara den mest klandervärda handling som någon kan utföra.
- C5.** Möjligheten till en differentiering begränsas i viss mån när fler fall ska rymmas inom livstidsstraffet.
- C1C5.** Den relativa proportionaliteten i förhållande till andra brottstyper blir väl tillgodosedd.
- P6.** De principiella invändningar som kan anföras mot livstidsstraff gör sig också mindre starkt gällande när det förbehålls de fall av mord som har ett mycket högt straffvärde.
- P7.** Livstidsstraffet kan i större utsträckning än ett tidsbestämt straff anses vara ägnat att tillgodose intresset av samhällsskydd.
- P1P7.** En ökad användning av livstidsstraffet skulle betyda att det, genom tidsbestämningen av straffet, är möjligt att ta större hänsyn till risken för att den intagne återfaller i allvarlig brottslighet om han eller hon frigges.
- P1P1P7.** Stockholms universitet noterar detta.
- P8.** Sedan reformen 2009 genomfördes finns förutsättningar att döma ut ett längre tidsbestämt straff.

P1P8. Det skäl som regeringen i utredningen inför reformen 2009 anförde för att inte låta livstid vara normalpåföljden – att det fortfarande skulle vara stora skillnader i verkställighetstid mellan de straff domstolen har att välja mellan - är inte längre giltigt.

T₄: Lagtexten bör ha utredarens föreslagna lydelse.¹⁸

C1. Av de remissinstanser som särskilt yttrar sig över lagtextens utformning är åtskilliga tveksamma till en sådan lösning.

P1C1. Kritiken avser tydlighet, legalitet, förutsebarhet, risk för att förändringen inte får genomslag och att texten bryter mot brottsbalkens systematik.

P1P1C1. Enligt regeringen går det inte att bortse från denna kritik.

T₅: Lagtexten bör ha regeringens föreslagna lydelse.¹⁹

P1. Regeringen anser att utgångspunkten måste vara att det av lagtexten klart ska gå att utläsa när livstidsstraffet ska tillämpas.

P2. Mordbestämmelsen bör inte genomgå större förändringar än nödvändigt.

P3. En ordalydelse som ger tydlig ledning för straffbestämningen uppfyller grundläggande krav på rättssäkerhet.

P1P3. Svea hovrätt ger uttryck detta.

P4. En bestämmelse som utformas på ett sådant sätt har goda förutsättningar att få det genomslag i rättstillämpningen som är avsett.

P1P4. Exempelvis hovrätten (Svea hovrätt) berör detta.

P5. Svea hovrätt, Östersunds tingsrätt, Åklagarmyndigheten och Brottsoffermyndigheten förespråkar en lydelse av bestämmelsen som innebär att straffskalan ska föreskriva fängelse på livstid om omständigheterna är försvårande.

P6. Det finns förebilder för tekniken att föreskriva en höjd straffnivå vid försvårande omständigheter i åtskilliga specialstraffrättsliga bestämmelser, däribland grundlag.

P1P6. Även Lagrådet noterar detta.

P7. Enligt regeringen lever lösningen väl upp till nämnda krav på legalitet och förutsebarhet. Jämfört med promemorians förslag (alternativ 3/ T₄) bedöms den även vara säkrare med avseende på förväntad effekt.

P8. I motsats till vad Lagrådet anför innebära ändringen en väsentlig skärpning.

P1P8. I dag innehåller lagtexten inte någon anvisning om när livstidsstraffet ska tillämpas utan rättstillämparen hänvisas till förarbeten och praxis.

P1P1P8. Av förarbetena praxis följer att livstidsstraffet är förbehållet de allvarligaste fallen och att förekomsten av försvårande omständigheter inte är tillräcklig för att döma till fängelse på livstid.

¹⁸ "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på livstid eller på viss tid, lägst tio och högst arton år." (Justitiedepartementet 2013, s. 85).

¹⁹ "Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid." (Justitiedepartementet 2014c, s. 4).

P9. Det står inte, som Lagrådet menar, domstolen helt fritt att döma till fängelse på viss tid om omständigheterna sammantagna bedöms som försvårande.

P1P9. Under sådana förhållanden är, som lydelsen ger uttryck för, brottets straffvärde så högt att det bör motsvara ett livstidsstraff.

C1P9. Förekommer s.k. billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § brottsbalken kan straffmätningen, trots ett straffvärde på livstids fängelse, resultera i ett tidsbestämt straff.

Bilaga 4: Riksdagens argument

Ärendedebatten ägde rum i riksdagens kammare den 29 april 2014 och materialet som analyseras nedan består av riksdagens protokoll 2013/14:105 (Sveriges riksdag 2014).

Miljöpartiet

T: Straffet för mord bör skärpas.²⁰

C1. Synen på straff är en väldigt viktig och djupt politisk fråga. Man kan undra hur mycket politisk fråga vi vill att det ska vara när det gäller de allvarligaste straffen (Straffvärdet borde överlåtas på de rättsvårdande myndigheterna).

C2. Möjligheten till differentiering av straff kommer att minska.

P1C2. Propositionen skriver fast att majoriteten av straffen ska vara på livstid, att det oftare och vid vissa tillfällen ska dömas till livstidsstraff.

P2C2. Detta har fått ganska mycket kritik från domstolar, Advokatsamfundet och så vidare. Man menar att det behövs en individuell prövning av de allra svåraste och läskigaste brotten.

(**C3.** Allmänheten vill ha mildare straff.)

P1C3. Undersökningar visar att allmänheten generellt vill ha hårdare straff, men när man går in och visar vilka straff som har dömts till i individuella fall vill allmänheten ha mildare straff.

C4. Övriga nordiska länders straff motiverar inte en straffskärpning i Sverige.

P1C4. Vi brukar rätt ofta jämföra oss med de nordiska länderna.

Sverigedemokraterna

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Regeringens proposition är ett sätt att reparera tidigare misstag.

P1C1. Regeringens straffskärpningsreform 2009 misslyckades.

P1P1C1. Antalet utdömda livstidsstraff minskade under åren 2010 och 2011.

P2P1C1. Från 2006 fram till i dag, så har andelen mördare som döms till livstids fängelse minskat från ungefär 44 procent till ungefär 10 procent.

P3P1C1. Antalet utdömda livstidsstraff för mord sjönk dramatiskt efter ändrad rättspraxis, från 44 procent 2006 till 23 procent 2007.

P2C1. Vi har inget oberoende domstolsväsen i Sverige, Regeringen styr myndigheterna och domstolarna, och bär huvudansvaret för att svensk domstolspraxis ser ut som den gör.

C2. Regeringens förslag är ett spel för gallerierna.

P1C2. Om man verkligen vill öka tryggheten för medborgarna i Sverige måste man införa kännbara straff för mördare och på allvar göra något åt alla tusentals

²⁰ Mord bör i regel bestraffas med livstids fängelse om det föreligger försvårande omständigheter, således förutses det utdömas i en majoritet av fallen (Justitiedepartementet 2014 a, s. 1).

våldtäktsmän, organiserade brottslingar och andra våldspyskopater som härjar fritt på våra gator.

P1P1C2. År 2012 förekom det 68 fall av dödligt våld och det anmäldes 87 052 misshandelsbrott, inklusive grov misshandel, 9 213 rån och 6 324 våldtäkter.

T₃: Sverigedemokraternas reservation bör bifallas.²¹

P2. Straffet ska avspegla den allvarliga kränkning handlingen innebär för anhöriga och för samhället i stort.

P3. Straffskalan bör ändras till 18-40 år eller livstid.

P1P3. Då kommer straffet att stämma bättre överens med den allmänna rättsuppfattningen.

P2P3. Domstolarna kommer också att ges större möjlighet att beakta proportionalitetsprincipen.

P4. Livstidsstraffet bör ej kunna omvandlas.

P1P4. Vår åsikt är att livstidsstraffet ska återspegla namnet, det vill säga riktiga livstidsstraff utan möjlighet till tidsomvandling, dock förbehållet de värsta mördarna.

P2P4. En människa som begår en liknande handling som den i Norge ska låsas in för all framtid utan någon som helst chans att någonsin släppas ut.

P5. De obevakade permissionerna för mördare bör avskaffas.

P1P5. Medborgarna måste kunna lita på att de är skyddade från grova mördare när dessa väl har dömts till livstids fängelse.

P1P1P5. Det har skett åtminstone en gång att en livstidsdömd mördare i Sverige mördat på nytt under en permission.

Vänsterpartiet

T: Straffet för mord bör skärpas.

C1. Propositionen har många kritiker.

P1C2. Tunga remissinstanser såsom Åklagarmyndigheten, Brå, Advokatsamfundet, Hovrätten för Västra Sverige och alla tillfrågade universitet avstyrker utredningens förslag.

P2C1. Till och med Lagrådet ifrågasätter och ger den lagtekniska delen hård kritik.

P3C1. Av 31 remissinstanser är det bara 13 som helt tillstyrker.

P4C1. Förslaget har fått kritik i tidningsartiklar.

C2. Möjligheten till den differentiering av straffskalan som finns idag skulle gå förlorad och begränsa domstolarna.

P1C2. Vänsterpartiet med fler anser att detta.

P2C2. Det är det jag läser in i alla remissvar från många av remissinstanserna.

²¹ Sverigedemokraternas reservation innehåller tre förslag:

(1) Straffskalan för mord bör förlängas till 18-40 år eller livstid.

(2) Livstidsstraffet bör ej kunna omvandlas, men ska förbehållas de värsta fallen.

(3) Obevakade permissioner för livstidsdömda bör avskaffas (Justitieutskottet 2013, ss. 14-15).

C3. 2009 års straffskärpningsreform har inte hunnit utvärderas ordentligt.

C4. Vad är det för forskning eller studier som visar att allmänheten ser allvarligare på våldsbrott i dag?²²

C5. Straffnivåerna i övriga nordiska länder motiverar inte en straffhöjning.

P1C5. Detta konstaterar regeringen själv.

C6. Vi i Vänsterpartiet undrar om det inte är ett populistiskt förslag för att det snart är val.

P1C6. Regeringen har genom att ta fram ett förslag på departementet bortsett från det breda utredningsarbete som ska föreligga vid framtagandet av ett nytt lagförslag.

P1P1C6. När man kommer med ett lagförslag ska man utreda ordentligt, vilket regeringen säger i alla andra fall.

P2P1C6. Det kommer skarp kritik från remissinstanserna mot hur förslaget har tagits fram.

P3P1C6. Advokatsamfundet tror att detta tillhör den valtaktiska delen nu inför valåret.

P4P1C6 Remissinstanser ska ha möjlighet att lämna synpunkter när man gör lagförändringar här i riksdagen.

C7. Förslaget visar på regeringens desperata försök att komma bort från misslyckandet i sin paradgren: brott och straff.

P1C7. Förslaget är ett sätt att skyla över det stora misslyckandet i att brottsuppleringen sjunker trots 20 000 poliser och enorma resurstillskott.

P1P1C7. Förslaget kommer inte alls att förbättra brottsuppleringen.

C8. Regeringen röstade 2009 för den ordning som vi har idag.

(**φC8.** Rättsläget är självvalt och en ändring nu vore inkonsekvent.)

C9. Ibland kan man fundera på om anledningen till att ni går vidare med ett grundlöst förslag har något att göra med att vi har fått in ett visst parti som vill ha verkliga livstidsstraff.

(**φC9.** Det finns inget reellt behov av lagstiftningen.)

T₂: En utredning bör tillsättas angående livstidsstraffets avskaffande.

P1. Det tidsbestämda straffet påverkar den dömdes möjlighet till rehabilitering och återanpassning negativt.

P2. Norge har avskaffat livstidsstraffet.

Socialdemokraterna

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Nuvarande praxis från HD är att mord av typen bajonettmordet inte ger livstids fängelse.

(**φP1.** Sådana mord är så allvarliga att de borde ge livstids fängelse.)

²² Frågan ställdes upprepade gånger och min tolkning är att frågan är retorisk och att den påstår att ingen sådan forskning finns.

P2. Lagförslaget avser fall med försvårande omständigheter. Försvårande omständigheter är exempelvis: att gärningen har medfört ett svårt lidande för offret, att mordet har begåtts i samband med ett brott i vinningssyfte, att mordet har begåtts inför offrets barn, att gärningsmännen har varit i numerärt överläge gentemot offret, flerfaldig brottslighet eller återfall.

(ϕ **P2.** Dessa omständigheter är allvarliga och påkallar livstidsstraff.)

P3. Det är mycket viktigt att man från samhällets och från lagstiftningens sida ger en tydlig signal om hur vi ser på den här typen av mycket grova våldshandlingar.

ϕ **P3.** Vi måste ha en straffskala som är tydlig i det avseendet.

P4. Det finns personer som skulle vara stora bekymmer i samhället om de skulle bli utsläppta efter bara en viss tid.

ϕ **P4.** Möjligheten att döma till livstid i de fallen är helt rätt.

P1P4. Propositionen innebär en skärpning för mycket grova fall där det är återkommande handlingar av en gärningsman.

Moderaterna

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Straffsatserna borde inte bli lägre när det blir färre brott.

P1P1. Straff är någonting som ska utdömas i enlighet med brottets allvar enligt proportionalitetsprincipen.

P1P1P1. Annars kan man inte ha en individuell prövning i domstol.

P2P1P1. Annars skulle vi ha mycket hårda straff för cykelstölder och snatterier och låga straff för mord.

P2. Propositionen avser en straffskärpning för de absolut grävsta morden med försvårande omständigheter.

(ϕ **P2.** Straffen för denna typ av brott behöver höjas.)

P1P2. När det handlar om mord på närstående talar vi inte om något som sker i hastigt mod utan om ett beräknat och planerat mord. Personen i fråga har tänkt beröva någon livet och gör det med utstuderad grymhet.

P3. Våldsbrott är något som vi måste markera mot från samhället.

P1P3. Det har vi egentligen gjort genom hela skalan, från misshandel till de grävsta morden.

(ϕ **P1P3.** Det är brukligt att markera mot våldsbrott.)

P4. Vi tar vårt ansvar som lagstiftare genom att genomföra en lagändring.

P1P4. Praxis har inte gått den väg som lagstiftaren tänkt.

P2P4. Vi ska ha ett straff som utdöms i proportion till brottets allvar.

P5. HD:s praxis från 2013 innebär att det i princip krävs att man tar två liv för att man ska få lagens strängaste straff.

ϕ **P5.** Vi tycker att ett liv är värt tillräckligt mycket, särskilt om mordet sker med utstuderad grymhet.

P6. Domstolen kommer även i fortsättningen göra en individuell prövning i varje rättsfall.

P7. Det är ganska tydligt att attityderna gentemot våldsbrott blir hårdare hos allmänheten.

P1P7. Det har inte minst visat sig även i tidigare förarbeten.

P2P7. Vi ser med mindre respekt än tidigare på våldsbrott, till exempel kvinnofridskränkningar, vilket är bra.

P3P7. Vi accepterar inte längre att man står och misshandlar varandra utanför dansbanan. För 50 år sedan kanske man gjorde det.

P8. Undersökningar som visar att allmänheten kan tänka sig lägre straff finns nog inte för mord.

T₂: En utredning bör tillsättas angående livstidsstraffets avskaffande.

C1. Livstidsstraff blir inte oförutsägbart för gärningsmannen.

P1C1. Det är möjligt för den som sköter sig och går i en god riktning att få sitt straff tidsbestämt.

C2. Livstidsstraff gör att det fåtal människor som aldrig gör bot och bättring möjligen aldrig kommer ut.

P1C2. Detta skyddar tredje man.

C3. Livstidsstraffet har inte blivit omodernt.

P1C3. Det är ungefär som att säga att brottet i sig skulle vara något som är modernt eller omodernt.

P2C3. Det handlar om proportionalitet, och det handlar om ett straff som ska utdömas i enlighet med brottets allvar.

Folkpartiet

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Vi pratar om allvarliga saker. Vi pratar om brott och straff. Vi pratar om någonting som är komplicerat, men inte hur komplicerat som helst.

(**φP1.** Det är självklart att straffet bör skärpas.)

P1φP1. Det finns i dag en bred majoritet i kammaren för en skärpt syn på mord.

P2. Prövningen om tidsomvandling har blivit mer rättssäker.

(**φP2.** Ökad användning av livstidsstraff ger en ökning av andel mördare som genomgår denna prövning.)

P1P2. Istället för regeringen bestämmer en praxisskapande allmän domstol hur länge livstidsdömda ska sitta inne.

P2P2. Folk som har skött sig, fått behandling och försökt förändra sig släpps ut efter en tid.

P3P2. Personer som fortfarande är mycket farliga för omgivningen hålls inlåsta, kanske hela livet (de hålls inte inlåsta på andra, rättsosäkra, grunder).

P3. Omgivningen skyddas av livstidsstraff då farliga personer inte släpps ut.

P6. Straffet i sig har en allmänprevention.

P7. Straffet i sig kan ha en individualprevention.

P8. Jag tycker att det här är en fråga om moral i slutändan. Om man medvetet har ihjäl en annan människa är det ju rimligt att man är inlåst ganska lång tid.

P9. De människor som fortfarande lever utanför ska kunna veta att den personen (mördaren) endast kommer ut om han eller hon i någon grad har medverkat till behandling och försökt att återanpassa sig för att inte komma ut och mörda någon igen.

P10. Lagförslaget förebygger den misär som ofta ligger till grund för att mord begås.

Centerpartiet

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Sedan lagändringen 2009 döms för få mördare till livstid. Ribban har satts alltför högt.

P1P1. Brå har gjort en granskning och kommit fram till att endast ca åtta procent av dem som dömts för mord de senaste åren har fått livstids fängelse.

(**P2.** Om Centerpartiet vill ha strängare straff så är en straffskärpning befogad.)

P1P2. Centerpartiet är inte ett av de partier som ständigt talar om att vi måste skärpa straffen. Tvärtom brukar vi betona påföljdens innehåll snarare än påföljdens längd – allt för att skapa ett tryggare samhälle med minskad brottslighet.

P3. Vi menar att om det finns försvårande omständigheter ska normalt livstidsstraff dömas ut.

P1P3. Dessa mord är bestialiska.

P1P1P3. Försvårande omständigheter är till exempel att brottet har föregåtts av noggrann planering, varit särskilt hänsynslöst, inneburit svårt lidande för brottsoffret eller att brottet har utförts i offrets hem inför ögonen på närstående, till exempel offrets barn. Utöver detta kan det handla om att flera har mördats eller att den tilltalade även tidigare har gjort sig skyldig till särskilt allvarlig brottslighet.

P4. Personen som mer eller mindre slaktade en kvinna med bajonett inför sina barn bör få livstids fängelse.

P1P4. Jag är övertygad om att vi har svenska folket bakom oss i denna fråga.

(**P7.** Förslaget innebär inget nytt, endast en återgång.)

P1P7. Vi vidtar dessa åtgärder i dag för att återgå till en nivå närmare den som rådde när ni (Vänsterpartiet) själva satt med vid makten.

T₃: Sverigedemokraternas reservation bör bifallas.

C1. Givetvis behöver man en stegvis återgång för att kunna återanpassas och leva ett laglydigt liv när man kommer ut ur fängelset.

C2. Det är definitivt inte en svensk tradition att inte under några som helst omständigheter kunna förlåta.

P1C2. Förlåtelsen är grundläggande inom den kristna rättstraditionen, vari våra lagar har sin ursprungliga grund.

T₂: En utredning bör tillsättas angående livstidsstraffets avskaffande.

C1. Det innebär att längsta möjliga fängelsestraff för mord skulle vara 18 års fängelse.

Kristdemokraterna

T: Straffet för mord bör skärpas.

P1. Mindre än tio procent av de morddömda får idag livstid.

P2. Den grundläggande utgångspunkten för hur strängt straffet ska vara är brottets allvar. Straffet ska återspegla hur allvarligt och klandervärt ett visst brott är.

P3. Med skärpta straff för mord ökar nu det straffrättsliga skyddsvärdet för utsatta människor.

P4. Samhället måste markera mot det grövsta våldsbrottet mer tydligt än i dag.

P1P4. Straff fungerar moralbildande.

P5. Livstidsstraffet svarar bättre mot medborgarnas rättsmedvetande.

P1P5. I många fall återspeglar inte straffen för mord de aktuella brottens allvar.

P6. Det är riksdagens uppgift att på ett generellt plan avgöra hur allvarlig en viss typ av brottslighet är. Det sker genom lagstiftning.

P1P6. Så fungerar en rättsstat, och så har det fungerat i det här fallet.

P7. Högsta domstolen förändrade 2007 i en vägledande dom praxis så att färre brott skulle ge livstidsstraff. Vi har även fallet från 2013 som flera har nämnt här i dag. Den här utvecklingen överensstämmer inte med Kristdemokraternas och övriga Alliansens syn på brottets allvar.

P8. Dessutom finns det människor som är så farliga att de inte ska släppas ut bland allmänheten utan en särskild prövning.

P9. De avsedda fallen är så pass allvarliga att utgångspunkten bör vara att det ska vara livstids fängelse som gäller.

P1P9. Det skulle kunna handla om brott som riktas mot en närstående. Det är brott där förövaren inför ögonen på en närstående till offret, till exempel offrets barn, har begått gärningen. Det är brott där gärningen har varit särskilt hänsynslös genom att den medfört ett svårt lidande för brottsoffret. Det är fall där brottet har föregåtts av noggrann planering och har präglats av särskild förslagenhet. Det är fall där

brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös situation eller fall där brottet har begåtts i brottsoffrets hem.

P10. Det är viktigt att vi markerar mot det här.

P1P10. Exempelen som tas upp handlar om allvarliga fall som ofta är så pass hänsynslösa att det är viktigt att man markerar allvaret.

P11. Våldsbrott hotar människors trygghet och påverkar starkt brottsdrabbade och deras nära anhörigas liv under lång tid.

P12. Straffet blir mer rättvist.

P13. Straffet blir mer rimligt.